

ნაპოლეონ ქარქაშაძე

სტალინი და ეკონომიკა

მოკლე მიმოხილვა

გამომცემლობა კავკასია
თბილისი 2020

რედაქტორი

აკადემიკოსი
ნოდარ ჭითანავა

ტექნიკური რედაქტორი

აკადემიური დოქტორი
გ. მოსაშვილი

ISBN 978-9941-9405-2-1

© ნაპოლეონ ქარქაშაძე, 2020

რედაქტორისგან

ნაპოლეონ ქარქაშაძის ნაშრომი „სტალინი და ეკონომიკა“, პრობლემების გამოკვეთის და განხილვის მნიშვნელობით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი ნაშრომს თემის მოკლე მიმოხილვას უწოდებს, მისი შინაარსი მასშტაბური ხედვით, ლოგიკით, კონცეპტუალური გააზრებით, იძლევა იმის რეალურ წარმოდგენას, თუ როგორ ხდებოდა სტალინის ეკონომიკური შეხედულებების რეალიზაცია და განვითარება.

ამჟამად ბევრი იწერება ი.სტალინის ეპოქის ეკონომიკური სისტემის ბუნების, ძალადობრივი მექანიზმის, არაადეკვატური, მაკორდინირებელი ფუნქციების, დემოკრატიული პრინციპებისგან დაცლილი მართველობის შესახებ. არის ცალსახად დადებითი პოზიციებიც და შეფასების ურთიერთ სანინააღმდეგო მოსაზრებებიც ქვეყნდება.

ბატონი ნ.ქარქაშაძის ნაშრომს არა აქვს სტალინური ეპოქის უნაკლო ეკონომიკურ სისტემაზე წარმოდგენის ამბიციაც. ავტორი საიმედო ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით იძლევა ახალი სისტემის ფორმირების, საგარეო და საშინაო პოლიტიკური ფაქტორების, სოციალური პრობლემების გადანაცვების აუცილებელობის, გარემოს და ეკონომიკის ფორმირების რთული გზის ტენდენციების შეფასებას. სტალინური ეკონომიკური სისტემა განიხილება პოლიტიკური ეპოქის თავისებურებებისა და ტენდენციების ანალიზის ფონზე.

ზოგადად, ეკონომიკური სისტემის სიცოცხლისუნარიანობა ფასდება იმის მიხედვით, თუ როგორი მასშტაბის ამოცანე-

ბის გადანყვეტას ისახავს იგი მიზნად და როგორ აღწევს მათ განხორციელებას. ამ თვალსაზრისით, სტალინური ეკონომიკა უპრეცედენტო მაგალითია კაცობრიობის ისტორიაში. მისი მიზანი, რომელიც ფორმულირებულია ი.სტალინის მიერ, მთელი საზოგადოების ყველა წევრის (და არა მისი რჩეული ნაწილის ნ.ჭ), მუდმივად მზარდი მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებების მაქსიმალური დაკმაყოფილებაა. ეკონომიკური სისტემის მიზნის განსაზღვრაში სოციალური სპექტრის ასეთი ყოვლისმომცველი წარმოდგენა და მის განხორციელებაზე პასუხისმგებლობის აღება კაცობრიობის განვითარების ისტორიაში პირველად მოხდა. მიზნის მიღწევის საშუალებად აღიარებულია უმაღლესი ტექნიკის ბაზაზე სოციალისტური წარმოების განუხრელი ზრდა და სრულყოფა. თუ როგორია ასეთი ტიპის ეკონომიკური პრინციპების განვითარების შედეგები, ნაშრომში დამაჯერებლად არის წარმოდგენილი.

თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობით, საყურადღებოა სტალინური ეკონომიკის, როგორც მოდელის, რამდენიმე თავისებურება:

პირველი – საკამათო თემაა, რომ ასეთი ტიპის ეკონომიკა ტოტალიტარული, მბრძანებლური და მთლიანად ანტიდემოკრატიული იყო, რომ მასში კერძო საკუთრება ფაქტობრივად იგნორირებული აღმოჩნდა. ფაქტები ადასტურებენ, რომ 30-იან წლებში და ომის შემდგომ პერიოდში, სამომხმარებლო პროდუქციის წარმოებაში მნიშვნელოვან როლს სწორედ სამეწარმეო კოოპერაცია ასრულებდა. ამ სფეროში იქმნებოდა საბჭოთა კავშირის სამრეწველო პროდუქციის 5,9 %, ავეჯის – 40 %, მეტალის ჭურჭლის – 70 %, ზედა ტრიკოტაჟის – 1/3, ბავშვთა სათამაშოების – თითქმის 100 %. შრომის ორგანიზაციის ეფექტიან ფორმად აღიარებული იყო არტელი. მეორე მსოფლიო ომში გამოყენებული მრისხანე იარაღის „კატიუშასათვის“, საბრძოლო მასალების 90 % და ჭურვების 50 % კერძო სანარმოო არტელებში იწარმოებოდა. კერძო (ინდივიდუალური) სექტორის როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებაში. მაგრამ ეკონომიკურ მაჩვენებელთა ასეთი დინამიკა გრძელდებოდა მხოლოდ დიდი სამამულო ომის წინარე და შემდგომპერიოდში (სტალინის სიცოცხლეში). სტალინური ეკონომიკის დემონტაჟი დაიწყო მისი გარდაცვალების შემდეგ. პირველ რიგში, შეწყდა სამომხმარებლო პროდუქტებზე ფასების შემცირება, გაუქმდა მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების ცენტრალიზებული სისტემა, საკავშირო დაქვემდებარების სანარმოები გადავიდა რესპუბლიკურ დაქვემდებარებაში, მოიხსნა წერილისასაქონლო წარმოება. შემცირდა საკარმიდამო ფართობები, გლეხისთვის შეიზღუდა პირუტყვისა და ფრინველის სულადობა¹.

მეორე – ნებისმიერი ეკონომიკა სიცოცხლისუნარიანობას ექსტრემალურ პირობებში ავლენს. სტალინურმა ეკონომიკამ მეორე მსოფლიო ომში მკაცრი გამოცდა ჩააბარა. ამჟამად წერენ, რომ ქვეყნის ეკონომიკა ომში გამარჯვებას ვერ უზრუნველყოფდა ლენდ-ლიზის პროგრამის მხარდაჭერის გარეშე. საარქივო მასალების გასაჯაროების შემდეგ ცნობილი გახდა, რომ აღნიშნული პროგრამით საბჭოთა კავშირს 11 მლრდ. დოლარი ერგო. ამავე პერიოდში, საბჭოთა კავშირის მოსახლეობამ თავდაცვის ფონდში იგივე ღირებულების სხვადასხვა ფასეულობები (ფულის გარდა) შეიტანა. ლენდ-ლიზის პროგრამით

¹ მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვანელობა 1955 წლიდან ხელს უშლიდა საკარმიდამო მეურნეობის განვითარებას, მათ სიცოცხლისუნარიანობა მაინც შეინარჩუნეს. მაგალითად საქართველოში 1988 წელს საკარმიდამო მეურნეობებზე (როცა სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწა მათ მუდმივ მფლობელობაში გადაცემული ქონდათ, ხოლო მასზე გაშენებული მრავალწლიანი ნარგავები, ასევე შენობა-ნაგებობები, პირუტყვი, ფრინველი, ფუტკარი კერძო საკუთრებაში იყო) მოდიოდა რესპუბლიკაში წარმოებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თითქმის ნახევარი, მათ შორის დაფნის წარმოების 90 %-ზე მეტი, ციტრუსოვანთა ნაყოფისა და ხილის წარმოების 80%-ზე მეტი, ყურძნის 65 %-ზე მეტი. აღსანიშნავია, რომ ძროხების სულადობა 75 %-მდე მოსახლეობის კერძო საკუთრებაში იყო.

დაიწყო გიგანტი, მონოლითური სახელმწიფოს დაშლის პერიოდი. გაჩნდა პროდუქციის დეფიციტი, ტალღები.

მიწოდებული თანხა იმავე პერიოდში ქვეყნის საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქციის მხოლოდ 4%-ს უტოლდებოდა. გარდა ამისა, საბჭოთა კავშირმა ამ დახმარების სანაცვლოდ აშშ-ს მიაწოდა: 300 ათასი ტონა ქრომის მადანი, 32 ათასი ტონა მარგანეცის მადანი, დიდი რაოდენობით პლატინა, ოქრო და ხე-ტყე.

ამრიგად, აშშ-მ საბჭოთა კავშირიდან დაიბრუნა არა მხოლოდ საკუთარი ფული, არამედ მიიღო მოგებაც. მეტიც, აშშ ლენდ-ლიზის პროგრამით გათვალისწინებულ დაპირებას ხშირად არ ასრულებდა, მაგალითად, 1941 წლის ოქტომბერსა და 1942 წლის ივნისში ბომბდამშენების მოწოდების ვალდებულება შესრულდა მხოლოდ 30%-ით, გამანადგურებლების - 31 %-ით, ტანკების - 32 %-ით, სატვირთო მანქანების - 19,4 %-ით. ამასთან, დაფიქსირდა, რომ მოწოდებული ამერიკული და ინგლისური ტექნიკა უკვე მოძველებული, მორალურად გაცვეთილი იყო. ასე, რომ ლენდ-ლიზით მიღებული დახმარება ომში გამარჯვების განმსაზღვრელი ფაქტორი არ ყოფილა;

მესამე-სტალინური ეკონომიკის განვითარება ომის შემდგომი სამი წელიწადი, ქვეყნის ისტორიაში აღიარებულია, როგორც „ეკონომიკური სასწაული“. სტატისტიკური მონაცემებით, ომს შეენირა 27 მლნ კაცი, განადგურდა 1710 ქალაქი

და ქალაქის ტიპის დასახლება, 70 ათასზე მეტი სოფელი, 32 ათასი სამრეწველო საწარმო, ფოლადის წარმოების სიმძლავრეების - 60%, ნახშირის წარმოების - 70%

ნავთობისა და გაზის მოპოვების - 40 %, 65 ათასი კმ რკინიგზა, 25 მლნ კაცმა საცხოვრებელი დაკარგა. დიდი ზარალი მიაღდა სოფლის მეურნეობას: 100 ათასი კოლმეურნეობა და სახელმწიფო მეურნეობა განადგურდა, დაიკლა ან გერმანიაში გაიგზავნა 7 მლნ ცხენი, 17 მლნ სული მსხვილფეხა საქონელი, 20 მლნ სული ღორი, 27 მლნ სული ცხვარი და თხა. გაანგარიშებულია, რომ ომში ქვეყანამ ეროვნული სიმდიდრის 1/3 ნაწილი დაკარგა.

ასეთი გაპარტახებული ქვეყნის ეკონომიკის თუნდაც ომამდელ დონემდე მიღწევას, როგორც ავტორი მიუთითებს, ბურ-

უზაზიული ეკონომისტების 1945 წლის პროგნოზით, საბჭოთა კავშირი მხოლოდ 1965 წლისათვის შეძლებდა. ფაქტობრივად, ეს ამოცანა 1948 წელს შესრულდა – მოსახლეობას გააჩნდა უფასო ჯანდაცვა, უფასო განათლება, საარსებო მინიმუმზე მაღალი საპენსიო უზრუნველყოფა, იაფი კომუნალური გადასახადები. მომდევნო ორ წელიწადში კი ეკონომიკა ომამდელ დონესთან შედარებით 2-ჯერ გაიზარდა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ყველა ძირითად სამომხმარებლო პროდუქტებზე ფასები მცირდებოდა 10-15%-ით; ბავშვთა სიკვდილიანობა 1940 წელთან შედარებით 1950 წელს 2-ჯერ შემცირდა. ექიმების რაოდენობა 1,5-ჯერ, სამეცნიერო დაწესებულებების რაოდენობა 40%-ით, უმაღლეს სასწავლებლებში სტუდენტთა რიცხვი 50%-ით გაიზარდა.

ეს იყო არნახული მიღწევა და ისეთი ეკონომიკური აღმავლობა, რომელზეც კაცობრიობას მანამდე ოცნებაც გაუჭირდებოდა.

ეკონომიკის ასეთი განვითარება უზრუნველყო პრობლემების გადაწყვეტის კომპლექსურმა და მიზნობრივ-პროგრამულმა ნოვატორულმა მიდგომამ, რაც სტალინური ეკონომიკის ხელწერად დარჩა.

მეოთხე-ეკონომიკის განვითარების ომამდელი დონის უმოკლეს ვადებში აღდგენამ, სოციალური სფეროს განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემო შექმნა. ჯერ კიდევ მაშინ მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ 1960 წლამდე პერიოდისათვის ეკონომიკა გადასულიყო 5 საათიან სამუშაოზე და 5 დღიან კვირაზე.

1946 წელს საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოს დადგენილებით, საბინაო პირობების გასაუმჯობესებლად მოსახლეობას იპოთეკური სესხი წლიური 1 %-ით ეძლეოდა. კომუნალური ბანკი 10 წლის ვადით გასცემდა 8-10 ათას მანეთს ოროთახიანი, ხოლო 10-12 ათასს მანეთს სამოთახიანი ბინის შეძენისათვის.

განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა მეცნიერების განვითარებას. გაიზარდა მეცნიერთა ანაზღაურებაც: პროფესორის (მეცნიერებათა დოქტორის) ხელფასი 1600 მანეთიდან 5000-მდე

გაიზარდა, დოცენტის (კანდიდატის) – 1200-დან 3200-მანეთამდე, უმაღლესი სასწავლებლის რექტორის – 2500-დან 8000 მანეთამდე. ამ დროს, ი.სტალინის ხელფასი 10 ათასი მანეთი იყო.

1947 წელს საბჭოთა კავშირში საბარათო სისტემა გაუქმდა. ყოველწლიურად (1954 წლის ჩათვლით) სამომხმარებლო პროდუქციაზე საცალო ფასები მცირდებოდა, რისი წყაროც იყო საერთო შრომით შექმნილი ზედმეტი პროდუქტი, რომელიც თანაბრად ნაწილდებოდა საზოგადოების ყველა წევრზე და სამომხმარებლო პროდუქციის საცალო ფასების შემცირებისა და მოხმარების საზოგადოებრივი ფონდების შევსებისათვის გამოიყენებოდა. 1947 წლიდან საცალო ფასები 5-ჯერ, ხოლო საბითუმო ფასები 3-ჯერ შემცირდა. ამ პრინციპის გამოყენებით 1960 წლისათვის პურის უფასო განაწილებაზე გადასვლისათვის პირობები მომზადებული იყო.

მეხუთე – სტალინური ეკონომიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპი იყო საგარეო ვაჭრობის მონოპოლია. მხოლოდ სახელმწიფო, ცენტრალიზებულად, პრიორიტეტების გთვალისწინებით, უზრუნველყოფდა ექსპორტის და იმპორტის ოპერაციებს. ეს სისტემა საბოლოოდ შეენირა „პერესტროიკას“, როცა ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების ჩატარების უფლება საბჭოთა კავშირის 20 სამინისტროსა და 70 მსხვილ საწარმოს მიეცა. შემდეგ ეს წესი სხვებზეც გავრცელდა. კანონით „ერთობლივი საწარმოების“ შესახებ განისაზღვრა უცხოელი ფირმების მიერ ნედლეულის მოპოვებისა და გამოყენების პირობები. 1990 წელს საბჭოთა კავშირში მიიღეს კანონი, რომლის მიხედვითაც საგარეო ვაჭრობის უფლება ადგილობრივ საბჭოებსაც მიენიჭათ. მიახლოებითი გათვლებით, 1990 წელს საბჭოთა კავშირიდან სამომხმარებლო საქონლის 1/3 ნაწილი გაიტანეს. შემდგომ პერიოდში, განვითარებული მოვლენების შესაბამისად, ყველა მოკავშირე რესპუბლიკაშიც იგივე ხდებოდა. ექსტრემალურ სიტუაციებში დაიწყო, როგორც ადრინდელი საკავშირო დაქვემდებარების, ასევე რესპუბლიკების საწარმოების, ორგანიზაციების ქონებისა და ეროვნული სიმდიდრეების საყოველთაო

დატაცების პროცესი. ამის მაგალითები უთვალავია. შორს რომ არ წავიდეთ, შესაძლოა, დავიმონწოთ საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციული გარდაქმნების პერიოდი. საყოველთაო დატაცებისა და გაჩანაგების პროცესი, უპირველეს ყოვლისა, შეეხო ეკონომიკის მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას. აღნიშნულს გზა გაუხსნა საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულმა კანონმა „შავი და ფერადი ლითონების ჯართისა და ნარჩენების ექსპორტის და რეექსპორტის რეგულირების შესახებ“, რომელშიც მიზნობრივად შეტანილი დებულებების საფუძველზე, ჯერ კიდევ ბაზრისათვის საჭირო პროდუქციის წარმოებისათვის ვარგისი სახალხო მეურნეობის დარგების დანადგარ-მონყობილობები, ქვეყნის გარეთ ჯართის სახით გაიტანეს. ეროვნული ეკონომიკის მატერიალურ ტექნიკური ბაზა განადგურდა (ქვეყნიდან დაახლოებით 2 მლრდ დოლარის ღირებულების შავი ლითონის ჯართი გავიდა). სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში ტექნიკის ადგილი ცოცხალმა გამწვემა ძალამ დაიკავა. საბოლოოდ, მატერიალურ სფეროში წარმოებული პროდუქცია კატასტროფულად შემცირდა.

მეექვსე – სტალინური ეკონომიკის ერთ-ერთი თავისებურებაა მომავლის პერსპექტივის ლოგიკური, უშეცდომო განსაზღვრა. ომის დამთავრების შემდეგ დაისვა ამოცანა, რომელიც მასშტაბურობით უპრეცედენტოა და ომით გამოწვეული დაქვეითებული ეკონომიკური პოტენციალის აღდგენასთან ერთად, ქვეყნის მშვიდობიანი განვითარების გარანტიების შექმნასაც გულისხმობდა. ეს კი, უპირველესად, ე.წ. ატომურ პროექტზე მუშაობის გაძლიერებას ნიშნავდა. დასავლეთის საუკეთესო სპეციალისტების აზრით, ატომური ბომბი საბჭოთა კავშირს შეიძლებოდა, მხოლოდ 1952 წელს პქონოდა. ფაქტობრივად, ატომური ბომბი საბჭოთა კავშირმა 1949 წელს გამოსცადა წყალბადის – 1953 წელს, მსოფლიოში პირველი ატომური ელექტროსადგური საბჭოთა კავშირში ერთი წლით ადრე შევიდა ექსპლუატაციაში, ვიდრე ინგლისში და 2 წლით ადრე, ვიდრე აშშ-ში. სსრკ-ში შეიქმნა პირველი ატომური ყინულმჭრელი ხომალდები.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის არნახული გარღვევის გარდა, ცხადია, ამით შეიქმნა მშვიდობიანი თანაარსებობის გარემო, რაც ტაქტიკურად სწორად იყო აღქმული, როგორც სოციალისტური ეკონომიკის პოტენციალის სრულიად ამოქმედების ფაქტორი, ორი სისტემის განვითარების პროცესების თანასწორობისა და სტაბილურობის ხელშემწყობი პირობა.

მეშვიდე - 1948 წელს მიღებულ ბუნების გარდაქმნის გრანდიოზულ გეგმას (პროგრამას) პრეცედენტი არ ჰქონდა. იგი 15 წლის განმავლობაში 120 მლნ ჰექტარზე მყარი მოსავლის მიღების გარანტირებული პირობების შექმნას ითვალისწინებდა. ამ პროგრამის მასშტაბური ხასიათი კლიმატის ცვლილებების, (დათბობის) თანამედროვე ტენდენციებისა და სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მნიშვნელობის გაცნობიერების ფონზე, უფრო რეალურად გამოჩნდა. ცხადია, რომ ასეთი პროგრამების განხორციელება ადგილობრივი თავისებურებების გათვალისწინებით, მომავალშიც ყველა ქვეყანას მოუწევს.

სტალინური ეკონომიკა წარმოადგენდა მობილიზაციური (სტრატეგიული) ეკონომიკის მოდელს, რაც გულისხმობდა მთავარი მიზნების განსაზღვრას და, როგორც მაშინ იყო მიღებული, იმ ცენტრალური რგოლის ამოქაჩვას, რომელიც ჯაჭვის მთლიანად ამონევისთვის ხელსაყრელ პირობებს შექმნიდა. ასეთ ვითარებაში უმთავრესი იყო ცენტრალიზაციის პრინციპებზე რესურსების კონცენტრაცია, რაც არსებული ინტელექტუალური პოტენციალის სრულად გამოყენებას (დაგეგმვა, ტექნიკური პროგრესი, მატერიალური და მორალური სტიმულირება და სხვა) მოითხოვდა. ასევე რესურსების კონცენტრაციის ეტაპობრივი (წლიური, ხუთწლიანი და გრძელვადიანი პერიოდი) მიზნების (ამოცანების) განხორციელებას.

მოდელის მიხედვით, ქვეყნის ეკონომიკა განიხილებოდა, როგორც კორპორაციული, რომელიც ეფუძნებოდა ცენტრალიზებულ მართვას, დაგეგმვას, გეგმის ნატურალური მაჩვენებლების განსაზღვრას, თვითღირებულების შემცირების დავალებებს, მოსახლეობის შემოსავლების ზრდას - როგორც რეალური

ხელფასის სახით, ასევე საზოგადოებრივი ფონდებიდან შევსებით ხარჯზე.

სახალხო-სამეურნეო კომპლექსი ვითარდებოდა კრიზისების, ყოველგვარი კრედიტების და უცხოური სამუშაო ძალის გარეშე. მსოფლიო ეკონომიკური უმწვავესი კრიზისის მძვინვარების პირობებში საბჭოთა სახელმწიფომ საკუთარი დაგროვების, რესურსების მობილიზებით შეძლო განეხორციელებინა სოციალისტური აღმშენებლობის გრანდიოზული პროგრამა. ეკონომიკური მექანიზმი მიმართული იყო ფასების შემცირებისა და მომხმარებლის დანახარჯების ეკონომიაზე, რაც ფასების შემცირების და ხელფასების ზრდის შესაძლებლობას იძლეოდა.

გეგმა კანონით განისაზღვრებოდა. როგორც აღინიშნა, წერილსასაქონლო წარმოების განვითარებას ხელშემწყობი გარემო ჰქონდა. საბანკო სისტემა ერთდონიანი იყო (სახელმწიფო ბანკი, ასევე სახელმწიფო უწყებრივი ბანკები). ეკონომიკური საქმიანობის კოორდინაციის საფუძველს ხუთწლიანი გეგმა წარმოადგენდა. ყოველივე ამ ნიშნების არსებობის გამო, ეკონომიკის სტალინურ მოდელს ადმინისტრაციულ-მბრძანებლურ მოდელად თვლიან და მის არსებით ნაკლად მიიჩნევენ. ეს მართებული არ არის. დაახლოებით ასეთი მეთოდით მუშაობენ დღეს ტრანსნაციონალური კორპორაციებიც. ამასთან, ეკონომიკურ დაგეგმვას, როგორც რთული პროცესების რეგულირების ყველაზე რეალურ ინსტრუმენტსა და მეთოდს, თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემებში ნამყვანი პოზიცია აქვს. ასევე, სხვადასხვა ფორმით გამოიყენება ინდიკატიური (სარეკომენდაციო) დაგეგმვის მეთოდები. სტალინური ეკონომიკის განსაკუთრებული ხასიათი და მნიშვნელობა შეაფასა იაპონელმა მილიარდელმა ხიროში ტერემაჩმა, როცა ერთ-ერთ ფორუმზე განაცხადა „თქვენ რუსები, 1939 წელს იყავით ჭკვიანები, ჩვენ კი სულელები. 1949 წელს თქვენ უფრო ჭკვიანები გახდით, ჩვენ კი სულელებად დავრჩით. 1955 წელს ჩვენ მოვჭკვიანდით, თქვენ კი ხუთი წლის ბავშვებად გარდაიქმენით. ჩვენი ეკონომიკური სისტემა პრაქტიკულად მთლიანად გადმოღებულია

თქვენი სისტემიდან. ყველა ჩვენს ფირმაში ჩამოკიდებულია სტალინური ეპოქის თქვენი ღოზუნგები”.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკის სტალინური მოდელი რთული, უპრეცედენტო ფენომენია, რომლის არსში ღრმად წვდომა, მკაცრი მეცნიერული ლოგიკით (და არა წინასწარ აკვიატებული განზრახვლობით, როგორც ეს 60 წელზე მეტია გრძელდება) ახსნა და მისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებების პოზიტიური და ნეგატიური მხარეების ობიექტური შეფასებაა საჭირო.

როგორ ყალიბდებოდა სტალინური ეკონომიკა?

ისტორიული გარემოებების გამო, დასაწყისში საბჭოთა კავშირი დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებს 50-100 წლით ჩამორჩებოდა. ახლადშექმნილმა სახელმწიფომ მთავარ ამოცანად ჩამორჩენის 10 წელიწადში დაძლევა დაისახა. ეს ფანტასტიკას ჰგავდა. ამ ამოცანის განხორციელება მოითხოვდა, უპრეცედენტო ღონისძიებათა გატარებისთვის უმკაცრესი გარემო-პირობების შექმნას. ამოცანა კომპლექსური იყო. მრეწველობის, ტრანსპორტის, სურსათის წარმოების განვითარებას საზოგადოების ნაწილის უნიგნურობა აფერხებდა. ამიტომ, ფაქტობრივად, ერთდროულად და თანმიმდევრულად დაიწყო ინდუსტრიალიზაციის, წვრილი მეურნეობების კოლექტივიზაციისა და კულტურული რევოლუციის უაღრესად რთული პროცესები.

ბუნებრივია, ასეთმა მოვლენებმა ეკონომიკური და სოციალური კატაკლიზმებიც გამოიწვია, მაგრამ მთავარი მიზანი განხორციელდა – კავშირში შემავალი რესპუბლიკების (მათ შორის საქართველოს) ეკონომიკის, კულტურის, განათლების, მეცნიერების, ხელოვნების, სპორტის განვითარების ტემპი დაჩქარდა.

საზოგადოების განვითარების მაღალი დონე – აქ ერთი გარემოება არის გასათვალისწინებელი: მოსახლეობის განათლება (საერთო სავალდებულო პოლიტექნიკური განათლება) განიხილებოდა არა უბრალოდ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების საშუალებად, არამედ ინტელექტუალურად და სოციალურად აქტიური საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების მთავარ პირობად.

ეკონომიკის სტალინური მოდელი ეფუძნებოდა შრომისადმი შემოქმედებით დამოკიდებულებას და მეცნიერების, როგორც ფენომენის ყოველმხრივი განვითარების პრინციპებს, რაც ეკონომიკური სისტემის მდგრადობას განაპირობებდა.

დღეს საზოგადოებაში რატომღაც მიჩნეულია, რომ სტალინური ეპოქის პოზიტიურ მოვლენებზე საუბარისაგან თავი უნდა შევიკავოთ, ეს არა მარტო გაუმართლებელია, არამედ განვითარების ბუნებრივი პროცესის – გენეტიკის ობიექტური თავისებურებების უგულვებელყოფასაც ნიშნავს. სტალინური ეპოქა, მითუმეტეს, ეკონომიკური მოდელი, თავისი შუქჩრდილებით, ან უკვე ისტორიის განუყოფელი ნაწილია, ჩვენ წარსულიდან მოგვაქვს პოზიტიური, რაც არსებითად დამახასიათებელია სტალინური ეკონომიკისათვის, უარს ვამბობთ ნეგატიურზე, რომელიც, როგორც ყველა ეკონომიკურ სისტემას, მასაც ჰქონდა. უდავოდ საჭიროა ნეგატიური მხარეების ობიექტური შეფასებაც, იმისათვის, რომ საზოგადოება დარწმუნებული იყოს განვითარების წინააღმდეგობრივ პროცესებში, გააცნობიეროს, რა ვარგა და რატომ.

ჩვენს უახლოეს წარსულში ჭარბადაა ფაქტები, რომელთა ხელაღებით უარყოფა, მით უფრო, მეცნიერის მიერ მათზე ქილიკი, დაუშვებელია. უახლოესი წარსული სავსეა მიმზიდველი ფასეულობებით, თავდადების, გმირობის, ადამიანის შესაძლებლობათა გამოვლენისა და მიღწევების სწორუპოვარი მაგალითებით, საყურადღებო გამოცდილებით, რომლებსაც შესწავლა სჭირდება და ეს გამოცდილება უნდა გამოვიყენოთ ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბებისა და სრულყოფისთვის.

ნებისმიერი ფაქტობრივი გარემოება უნდა შეფასდეს იმ ისტორიული წანაპირობების, მიზნების და ამოცანების, შედეგებისა და მომავალზე გავლენის გათვალისწინებით, ამასთან, მხოლოდ ღრმა ცოდნითა და ტენდენციურობისგან თავისუფალი დამოკიდებულებით შეიძლება სწორი დასკვნის გაკეთება.

ჯერ კიდევ არ დამცხრალა და დიდხანს გასტანს იდეოლოგიური კამათი ორ დაპირისპირებულ ეკონომიკურ ფილო-

სოფიას - კაპიტალიზმსა და სოციალიზმს შორის. კაცობრიობა სოციალიზმის იდეას ბევრჯერ დაუბრუნდება, მით უფრო, რომ კაპიტალისტურმა, მხოლოდ ბაზრის მექანიზმზე დაფუძნებულმა რეგულაციამ უკეთესი ვერაფერი შექმნა, პრობლემათა გამწვავებისა და გაშიშვლების გარდა.

იმათ საყურადღებოდ, ვინც დიქტატორად შერაცხული მმართველის ეკონომიკის უპირატესობების წარმოჩენა მისი რეაბილიტაციის წანამძღვრების სამზადისად აღიქვამდა, შევნიშნო, რომ სტალინური მოდელი საკუთარი ეპოქის პირმშოა, დროის მკაცრ მოთხოვნებთან შესაბამისი. მას დღევანდელ პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში აღდგენის პერსპექტივა არ გააჩნია. იგი ისტორიის კუთვნილებაა, რომელსაც ვერ მოაბრუნებ, თუმცა მასში უხვად მოიძებნება ნებისმიერი დროის შესაფერი რაციონალური მარცვლები. ჩვენ ისინი უნდა ვიპოვოთ, გვახსოვდეს, დროსა და ვითარებას მოვარგოთ, წარმატებული პოზიტივის თუნდაც ელემენტი თამამად გამოვიყენოთ.

ასე იქცეოდნენ ყოველთვის. ეს სიბრძნე უნდა დავიმახსოვროთ მომავალშიც!

წარსულის, ანმეოსა და მომავლის ურთიერთ განმაპირობებელი კავშირის გაცნობიერება, ქვეყნის მძიმე, სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამოსვლას დააჩქარებს.

ამას წინათ ერთ-ერთ საჯარო გამოსვლაში აღინიშნა, რომ სვანეთის სოფელ ლალამში „მაცხოვრის ფერისცვალების“ ეკლესიის კარიბჭის თავზე XIV საუკუნის ფრესკაა „ირმის (შელის) ნახტომი“, რომელზეც სამებით (წარსული, ანმეო, მომავალი) მარადისობის სიმბოლოა გამოხატული. ირემი ანმეოში - უკანა ფეხებით - მყარად დგას, მომავალში - წინა ფეხებით - ძლიერ ნახტომს აკეთებს და წარსულისაკენ თავმობრუნებით იყურება, იქ რომ თან წასაყოლად ღირებული არაფერი დარჩეს! საღვთო კულტურის თვალსაზრისით, როგორც სპეციალისტები ამტკიცებენ ეს ფრესკა დროთა კავშირისა და მარადისობის აღქმის უნიკალური ქართული გამოხატვაა.

ჩემთვის ეს ინფორმაცია იმის დადასტურებაა, რომ ასეთი მემკვიდრეობის საზოგადოებას საკუთარი წარსულის, დღევანდელობის ობიექტურად აღქმა და მის საფუძველზე მომავლის სწორად განსაზღვრა არ უნდა გაუჭირდეს.

ნაპოლეონ ქარქაშაძის ნაშრომი „სტალინი და ეკონომიკა“, ამ მიმართულებით დაფიქრებისთვის უთუოდ განგანცობთ, არგუმენტებს გაგიმყარებთ, ეპოქის თავისებურებების გააზრებაში დაგეხმარებათ.

შესავალი

„ნაციონალობა“ – ქართველი, მშობლიური ენა“ – რუსული, ჩანერა იოსებ სტალინმა 1921 წელს შევსებულ ანკეტაში. მას არ ქონდა მიღებული კლასიკური განათლება, სწავლობდა ჯერ გორის სასულიერო სასწავლებელში, შემდეგ თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც თავისი სურვილით ბოლო კურსზე დატოვა, თუმცა წარჩინებული სემინარისტი იყო და პროფესიონალი რევოლუციონერის საშიში და პირადი ცხოვრებისათვის ბუნდოვანი გზა აირჩია.

ზოგიერთების უსუსური მცდელობა სტალინის ეროვნულობის შესახებ, შეურაცმყოფელია არა მარტო ქართველებისათვის, არამედ საღად მოაზროვნე ადამიანებისთვისაც, რა ეროვნებისაც არ უნდა იყოს იგი. დაფიქრდით ზოგიერთებო რას ამბობდა და ვისზე – „ნუ ჩაიდენთ ჩთამომავლობის შემაჩვენებელ ცოდვას“.

სამწუხაროდ სტალინის ფენომენის შეფასება ჯერ არ მომხდარა, როგორც ჩანს მსოფლიო საზოგადოება ამისთვის მზად არ არის. წინამდებარე ნაშრომი მცდელობაა სტალინის ეკონომიკური მსოფლმხედველობის გააზრებისა. მის მრავალმხრივ მოღვაწეობაში, ეკონომიკას, როგორც პრაქტიკულს ისე თეორიულს გარკვეული ადგილი უჭირავს. გაპარტახებული, გაძარცვული ქვეყნისაგან, რომლის მოსახლეობის უმრავლესობის ძირითადი საქმიანობა ბანდიტობა იყო, სტალინმა შექმნა მე-20 საუკუნის ზესახელმწიფო და მსოფლიოს მისცა თავისუფალი განვითარების და აზროვნების საშუალება.

ეკონომიკაში მისი ქმედება, თავდაპირველად პრაქტიკული ხასიათის იყო, ეს პერიოდი ადამიანების ფიზიკური გადარჩე-

ნისკენაა მიმართული და მან ეს შეძლო. შემდეგ მოდის სტალინური ხუთწლედები, მეცნიერულად უმნიშვნელოდ შესრულებული და ეკონომიკურად გააზრებული. 1933 წლიდან იწყება პარალელურად შეიარაღებას მორგებული ეკონომიკა. დიპლომატიური აზროვნებით გაჯერებული და ბოლოს სერიოზული ფიქრი, ეკონომიკაში საჭირო რეფორმების გატარების აუცილებლობის შესახებ, რომელსაც მოჰყვა მცირეფორმატიანი, მაგრამ ეკონომიკურ თეორიაში უმნიშვნელოვანესი შრომა „სოციალიზმის ეკონომიკური პრობლემები სსრ კავშირში“, რომლის პრაქტიკულ განხორციელებასაც იგი სამწუხაროდ ვერ მოესწრო, მისმა უნიათო მემკვიდრეებმა ჯერ გააკოტრეს ქვეყანა, შემდეგ მის არსებას უხეშად მოუღეს ბოლო. მსოფლიო ისევ დადგა ომის საფრთხის წინაშე და თუ ეს ჯერ კიდევ არ გადასულა ფართო მასშტაბიანი დაპირისპირების ფაზაში, ესეც სტალინის დამსახურებაა, რომელმაც რუსეთი ატომით და რაკეტებით შეიარაღებული დატოვა.

ნაპოლეონ ქარქაშაძე

სტალინური ეკონომიკის კლასიფიკაცია

მსოფლიო ისტორიაში მეოცე საუკუნე დიდხანს დარჩება შთამომავლობისათვის ამოუცნობ ფენომენად. ერთის მხრივ თავისი სისასტიკითა და დაუნდობლობით, რევოლუციებით, რომლებმაც მსოფლიოს იმპერიები დაშალა, ჩამორჩენილი რუსეთის აღზევება და სოციალისტური სისტემის შექმნის დღემდე ამოუცნობი ალოგიკურობა და მეორეს მხრივ დაუფერებელი ტექნიკური პროგრესი, რომელმაც კაცობრიობას უსასრულო სამყაროს შეცნობის გზა გაუკვლია

ამ მშფოთვარე საუკუნეში მოღვაწეობდნენ ადამიანები, რომელთა მსგავსებიც ალბათ იშვიათად იბადებიან და რომელთა შორისაც გამორჩეული იოსებ სტალინია, რომელიც თანამედროვეთა (და არა მარტო) შორის დიდების საფეხურებზე აღმაღალ კიბეზე ყველაზე მაღლა დგას.

ვლენინის მითითებით ბოლშევიკებმა ომის მდგომარეობაში მყოფ ქვეყანას მომაკვდინებელი დარტყმა მიაყენეს იმ ლოზუნგებით, რომელიც მათმა აგიტატორებმა ოსტატურად გაავრცელეს, როგორც ჯარისკაცებში, ისე მთელ იმპერიაში. „ჯარისკაცებო ეს თქვენი ომი არ არის, მიატოვეთ ფრონტი და დაუბრუნდით თქვენს „ოჯახებს“, „მინა გლეხებს, ფაბრიკა ქარხნები მუშებს, ძალაუფლება საბჭოებს“.

იმპერატორის გადადგომის შემდეგ, ძალაუფლება დროებით კერენსკიმ და მისმა მომხრე პარტიებმა (ესერებმა, მენშევიკებმა) აიღეს ხელში, მაგრამ ისინი ძალიან სუსტები და მოუმზადებლები აღმოჩნდნენ ქვეყნის მართვისათვის, თავიანთი საქმიანობის ძირითად დასაყრდენად სახელმწიფო დუმა აირჩიეს, რომლის პარალელურად სტიქიურად ჩამოყალიბდა ჯარისკაცების, მუშათა და გლეხთა საბჭოები, რომელთა მეთაურობაც ხელში ჩაიგდეს მენშევიკებმა, მათმა ლიდერებმა ერთ-ერთ

სხდომაზე ტრიბუნიდან განაცხადეს: „ქვეყანაში დღეს არ არსებობს პარტია, რომელიც შეძლებს ქვეყნის მართვას“-ო

ამ დროს დარბაზიდან გაისმა ლენინის ღავლა: „არის ასეთი პარტია, ჩვენ ბოლშევიკები ვიღებთ ქვეყნის მართვის პასუხისმგებლობას“ – დაამთავრა მან ისტორიული რეპლიკა... უკვე ტრიბუნაზე ასულმა. დარბაზში იმყოფებოდნენ ბოლშევიკური პარტიის სხვა ხელმძღვანელები და მათი შეიარაღებული რაზმები, რომლებიც მოგვიანებით სუსხიან ოქტომბერში ცხვრებივით გაყრიან ზამთრის სასახლიდან დროებით მთავრობას, რომელსაც ქალთა ბატალიონი „იცავდა“. მთვრალმა ჯარისკაცებმა სასახლის ძარცვა დაიწყეს, თუმცა ეს რუსეთის ნგრევის მხოლოდ დასაწყისი იყო.

ასეთი მზაკრული ლოზუნგებით და ქმედებებით მოვიდნენ ხელისუფლებაში ბოლშევიკები, ამ დროს კი, ჯარისკაცების მიერ მიტოვებულ ფრონტზე მარშით შემოვიდნენ გერმანელები და უბრძოლველად დაიკავეს რუსეთის ევროპული ნაწილის ნახევარზე მეტი. საფრთხის წინაშე დადგა პეტერბურგიც, სადაც სმოლნის სასახლეში მოთავსებული იყო ბოლშევიკური მთავრობა. ლენინმა იგრძნო რა აშკარა საფრთხე კატეგორიულად მოითხოვა გერმანელებთან ზავის დადება..

გერმანელებმა მოითხოვეს ყველა ის ტერიტორია, სადაც მათი ჯარი იდგა და ამავე დროს უზარმაზარი ფულადი კონტრიბუცია (ოქროთი). ტროცკი, როგორც ბოლშევიკების საგარეო საქმეთა კომისარი, კატეგორიული წინააღმდეგი იყო ასეთი კაბალური პირობებით ზავის დადებისა, მაშინ გერმანელებმა განაცხადეს, რომ ისინი განაახლებენ სამხედრო მოქმედებებს. შეშინებულმა ლენინმა ქალაქ ბრესტში (სადაც მოლაპარაკებები მიმდინარეობდა) სასწრაფოდ მიავლინა სტალინი. როგორც ამბობენ სტალინმა იარაღის მუქარით აიძულა ტროცკი ხელი მოეწერა ზავზე. (სხვათა შორის გერმანიისა და რუსეთის იმპერატორები უახლოესი ნათესავები ბიძაშვილები იყვნენ).

გერმანიასთან ზავის დადებიდან, რამოდენიმე კვირაში ბერლინიც მოხდა რევოლუცია, იმპერატორი ქვეყნიდან გაიქცა

და სათავეში მოვიდა სოციალისტური პარტიის მეთაურობით კოალიციური მთავრობა, რომელიც ძალიან სუსტი აღმოჩნდა. მოგვიანებით გერმანიაში გამართულ არჩევნებში გაიმარჯვეს რევანშისტულმა ძალებმა. მანამდე გერმანელებმა დატოვეს რუსეთის ტერიტორია, ქვეყანაში გაჩაღდა დაუნდობელი სამოქალაქო ომი, რომელმაც მთელი რუსეთი მოიცვა. საფრთხე ემუქრებოდა პეტერბურგსაც, მას რუსი გენერალი კორნილოვი უტევდა. შეშინებულმა ლენინმა დედაქალაქი მოსკოვში გადაიტანა.

სამოქალაქო ომმა გაჩანაგებული რუსეთი ფაქტიურად გააქრო მსოფლიო რუქიდან. ბოლშევიკებმა სამოქალაქო ომი უზარმაზარი დანაკარგებით დაამთავრეს და 1923 წელს რუსეთის იმპერიაც ფაქტიურად აღადგინეს (მხოლოდ ბალტიისპირულმა სახელმწიფოებმა შეინარჩუნეს დამოუკიდებლობა).

1924 წელს ვ. ლენინი ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა, თუმცა მანამდე მოასწრო პარტიის გენერალურ მდივნად ი. სტალინის დაენიშნა, რომელიც ლენინის ავადმყოფობის პერიოდში, 1922 წლიდან ფაქტიურად ქვეყნის პირველი პირი გახდა, ხოლო 1924 წლიდან ქვეყნის მართველი.

სტალინმა მემკვიდრეობით მიიღო გაპარტახებული ქვეყანა, რომლის ეკონომიკასაც პულსიც კი არ ესინჯებოდა. რუსეთის 170 მილიონი მოსახლეობიდან, ნახევარზე მეტი მათხოვარი იყო, კანიბალიზმი თითქმის ყველა რეგიონში ფიქსირდებოდა. ბანდიტობა, კაცთკვლა ჩვეულებრივ ამბავს წარმოადგენდა. ეს იყო ქვეყანა, სადაც კრემლში მოკალათებული ქვეყნის ლიდერებიც კი სანახევროდ შიმშილობდნენ და საბარათო სისტემით იკვებებოდნენ.

გაირკვა, რომ პარტიაც დაქსაქსულია, მთელ რიგ რაიონებში, მათ შორის სამრეწველო რეგიონებშიც იგი, როგორც პოლიტიკური ორგანიზაცია საერთოდ არ არსებობდა, სტალინს კი დასაყრდენი ჭირდებოდა და ასეთად ბოლშევიკები უნდა გამხდარიყვნენ. მან მოახდინა პარტიის წევრების აღწერა. ცკ-ს აპარატში შეიქმნა სპეციალური ქვედანაყოფი, რომელიც უშუა-

ლოდ მას ექვემდებარებოდა. აღმოჩნდა, რომ პარტიის წევრებს არავითარი დოკუმენტი იმის დამადასტურებელი, რომ იგი ბოლშევიკია არ ქონდათ. პარტიის წევრობის პირველი მანდატი ჩვეულებრივ ფურცელზე დაბეჭდილი, ან ხელით დანერილი ცნობა იყო, რომელსაც ამონმებდა თავისი ხელისმონწილეთ პარტიის რომელიმე წევრი. აღრიცხვამ აჩვენა, რომ ბოლშევიკური პარტიის წევრთა რაოდენობა 600 ათასამდე იყო და არათანაბრად განაწილებული ქვეყნის ტერიტორიაზე. სტალინმა გადაწყვიტა გამოეცხადებინა პარტიაში ლენინური განცევა, ერთი წლის შემდეგ პარტიის წევრთა რაოდენობამ მილიონს გადააჭარბა, რამაც მას საშუალება მისცა ლოზუნგისათვის „მთელი ძალაუფლება საბჭოებს“ დაემატებია სიტყვა „პარტიის ხელმძღვანელობით“. მან პარტიის ცკ-ში შექმნა დარგობრივი განყოფილებები, რომლებიც აკონტროლებდნენ სახალხო კომისარიატების მუშაობას, ხოლო საორგანიზციო განყოფილება არჩევდა ყველა ნომენკლატურულ თანამდებობაზე დასანიშნავ კადრებს.

სტალინმა შეძლებისდაგვარად ჩამოაყალიბა ის სტრუქტურები, რომლებსაც უნდა დაეწყოთ სრულიად ახალი საზოგადოებისა და მისი შესაბამისი ეკონომიკის მშენებლობა, პირველი სოციალისტური სახელმწიფო უნდა ყოფილიყო საჩვენებელი მთელი მსოფლიოსათვის, მაგრამ რა უნდა გაეკეთებინა ხელისუფლების სათავეში მყოფ კაცს, რომლის ქვეყანა, ჯერ კიდევ იმპერიის დროინდელი ეკონომიკის ნამსხვრევებით სულდგმულობდა.

აქ საჭიროდ ვთვლით, მოკლედ შევჩერდეთ იმ შეუსაბამობაზე, რომელიც ბუნებით ავანტიურისტმა ლენინმა ჩაიდინა. კერძოდ: მარქსის და ენგელსის თეორიით კომუნისტურმა სისტემამ შეიძლება გაიმარჯვოს მხოლოდ ყველაზე მაღალგანვითარებულ ქვეყანაში და რამოდენიმეში ერთდროულად.

მსოფლიო და სამოქალაქო ომებით გაპარტახებული რუსეთი, ცხადია ასეთი ქვეყნებიდან ძალიან შორს იყო, მაგრამ ლენინმა აქაც იპოვა „გამოსავალი“. მან ნამოაყენა ლოზუნგი რომ

„იმპერიალისტური ქვეყნების ჯაჭვი განყდებოდა იქ, სადაც იგი ყველაზე სუსტია“, ასეთ ქვეყანას კი იმ მომენტში წარმოადგენდა რუსეთი. ეს იყო მსოფლიო მნიშვნელობის ავანტიურა, არა მარტო მარქსიზმის დამახინჯება, არამედ ისტორიული თვალსაზრისით, რუსეთისათვის მომაკვდინებელი შეცდომა. ალოგიკური ქმედება, ანუ ყველაზე ჩამორჩენილი ქვეყნიდან ისეთი ქვეყნის შექმნა, რომელიც ყველაზე მოწინავე გახდებოდა მსოფლიოში. ლენინის სწრაფვა ხელისუფლებისაკენ და მისი ავანტიურა ჯერ კარლ კაუცკიმ ამხილა და შემდეგ ისეთმა ცნობილმა რევოლუციონერმა, როგორიც იყო პლехანოვი. ლენინმა მათ ძალიან უხეში პასუხი გასცა.

ლენინის ალოგიკურობას მხარი სტალინმა დაუჭირა, რომელიც მისი ყველაზე ძლიერი და ავტორიტეტული მომხრე იყო. მან მართლაც სასწაული მოახდინა, ალოგიკური სისტემიდან მსოფლიო ზესახელმწიფო შექმნა.

ჯერ კიდევ ლენინის ერთ-ერთი პირველი დეკრეტით დაიწყო ციმბირის ოქროს საბადოების აღდგენითი სამუშაოები, მაგრამ მაშინ გატარებული ღონისძიებების ეფექტურობა ფაქტიურად არაფრის მომცემი აღმოჩნდა. საქმეს აფერხებდა შრომითი რესურსების კატასტროფული დეფიციტი. დანგრეული იყო ოქროს მომპოვებელი საწარმოების ინფრასტრუქტურაც.

სტალინმა დაიწყო ე.წ. აღდგენითი ეკონომიკის კომპლექსური პრობლემების მოგვარების სამუშაოები, შექმნა სპეციალური კომისია, რომლის უმრავლესობასაც მეფის დროინდელი სპეციალისტები წარმოადგენდნენ. კომისიის დასკვნაში პირველადგილზე წამოტივტივდა სურსათის საკითხი.

სტალინმა კარგად იცოდა, რომ იარაღებს შორის ყველაზე მომაკვდინებელი სურსათი ანუ საჭმელია, რომელიც მოქმედებს ყველა პერიოდში, მშვიდობიანობის დროსაც და განსაკუთრებით სისასტიკით გაპარტახებულ (როგორიც მაშინ რუსეთი იყო) და ომის დროს. იგი ცხადია მიხვდა, რომ ქვეყნის მოსახლეობის მოთხოვნილება კვების პროდუქტებზე მინიმალურად მაინც თუ ვერ დაკმაყოფილდებოდა?! ლაპარაკი ქვეყნის აღდგენა-მშე-

ნებლობაზე, ფუჭი ფანტაზია იქნებოდა. გადაწყდა – პირველ რიგში უნდა მიეხედათ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებისათვის.

სტალინმა გადაწყვიტა, ლენინის მიერ დანყებული „ნებისათვის“ ფუნქციების გაზრდა. გადახედეს წესდებას და შეიტანეს შესაბამისი შესწორებები, უფლება მიეცა კერძო სექტორს გაეხსნა სასტუმროები, რესტორნები, საყოფაცხოვრებო ხასიათის საწარმოები. შედეგი იყო გასაოცარი, პირველ წელსვე სახელმწიფო ბიუჯეტში ორჯერ მეტი ფული შევიდა, ვიდრე წინა წელს. მნიშვნელოვნად გაიზარდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებაც. ქალაქში გახსნილმა კვების ობიექტებმა საქმიანი კავშირები დაამყარეს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების მწარმოებლებთან. ბიუჯეტი უკვე იძლეოდა მცირე, მაგრამ გარანტირებული ხელფასის გაცემის საშუალებას.

რა არის „ნეპი“? ეს არის თავისუფალი ეკონომიკა, რომელიც ფაქტიურად საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზეა დამყარებული. „ნეპში“ ჩაერთო ის ხალხი, რომლებსაც ქონდათ შემორჩენილი მეფის დროინდელი ქონება და ეხლა გამოაჩინეს,

ან სოფლად ფლობდნენ მიწას, აგრეთვე ცოცხალ გამწევ ძალას, სათესლე მასალას, პირუტყვს, ფრინველს და ა.შ.

„ნეპი“, როგორც კერძო საკუთრება ეწინააღმდეგება მარქსიზმს. მას პარტიაში ბევრი კრიტიკოსი გამოუჩნდა. მათ არ ესმოდათ, რომ ეს იყო დროებითი, იმ სიტუაციისათვის აუცილებელი ღონისძიება, რომელმაც ქვეყანას ამოსუნთქვის საშუალება მისცა და ბიუჯეტსაც სერიოზული დახმარება გაუწია. ქალაქებში შეიქმნა საყოფაცხოვრებო მომსახურების მცირე წარმადობის საწარმოები, რომლებმაც მოსახლეობის ნაწილიც დაასაქმა. სტალინმა იცოდა, რომ მალე მოუწევდა „ნების“ ლიკვიდაცია, რომ ის იძულებითი ეკონომიკური სეგმენტია, რომ მისი გაუქმება გამოიწვევდა გააფთრებულ წინააღმდეგობას. შემდგომი ნაბიჯებისათვის პასუხს სტალინი ძირითადად ლენინის შრომებში ეძებდა. გულდასმით შეისწავლა კიდევ ერთხელ ლენინის „კოოპერაციული გეგმა“. მუშაობდა ექსპერტებთანაც,

მაგრამ ფორმულა, თუ როგორ შეეცვალა სოფელში ეკონომიკური სიტუაცია, რომელიც საჭირო პროდუქციას მისცემდა ქვეყანას ვერ მოიძია.

ლენინის შრომის მთავარი ამოსავალი წერტილი იყო გლეხების ქონების (მიწის, ცოცხალი გამწვევი ძალის, საქონლის და სხვა სახის ქონების განსაზოგადოება, ინდივიდუალური და ოჯახური მეურნეობების ნაცვლად კოლექტიური მეურნეობების შექმნა. გლეხებს კოლმეურნეობაში უნდა შეეტანათ ფულიც ე.წ. საპაიო შენატანები. მართალია კოლმეურნეობაში გაერთიანება „ნებაყოფლობით“ იყო, მაგრამ ეს პროცესი რეპრესიების გარეშე რომ ვერ ჩაივლიდა სტალინმა კარგად იცოდა. გლეხი ბუნებით მესაკუთრეა და ცხადია ნებაყოფლობით თავის ქონებას არ დათმობდა. საქმეს ისიც აფერხებდა, რომ გლეხური მეურნეობა მრავალდარგოვანია, იგი ეწევა მემცენარეობასაც და მეცხოველეობასაც, მოჰყავს მარცვალი და აქვს მრავალწლიანი ნარგავები. ჰყავს მსხვილფეხა და წვრილფეხა პირუტყვი, ფრინველი, ღორი და ა.შ. ცხადია ყოველივე ამას იგი უბრძოლველად არ დათმობდა, ასეთ პირობებში გლეხობის ნაწილი სოფელს მიატოვებდა და ქალაქს მიაშურებდა, ანუ იგი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მწარმოებლიდან მის მომხმარებლად გადაიქცეოდა?!

პრობლემის მოგვარების ორი გზა არსებობდა: პირველი – აგიტაცია, გლეხის დარწმუნება კოლექტიური შრომის სიკეთეში და მეორე-იძულება, რომელსაც მოჰყვებოდა სერიოზული რეპრესიები, ანუ უნდა განეხორციელებინა *ძალადობრივი ეკონომიკა*. კოლექტივიზაცია ფაქტიურად განხორციელდა დიდი მსხვერპლის ფასად. სტალინმა მოახდინა კომკავშირული და პარტიული კადრების მობილიზაცია, სოფლად ფართოდ გაიშალა სააგიტაციო სამუშაოები, მაგრამ რეპრესიები თავიდან მაინც ვერ აიცილეს.

1928 წლისათვის ქვეყანას უკვე ქონდა საკმარისი კაპიტალი იმისათვის, რომ განეხორციელებინათ სამრეწველო ხასიათის მასშტაბური და ქვეყნისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის

მქონე პროექტები. „ნეპის“ პერიოდშიც სტალინმა მოასწრო რამოდენიმე ჰიდრო ელექტროსადგურის აშენება, მათ შორის იყო „ზაჰესიცი“, რომელმაც თბილისი და ნანილობრივ აღმოსავლეთ საქართველო უზრუნველყო ელექტრო ენერგიით (როგორც მოსახლეობა, ისე მომქმედი საწარმოები, კერძოდ პურის ქარხნები, კვების პროდუქციის დამამზადებელი საწარმოები, მ.შ. შამპანიური და კონიაკის ქარხნები და ა.შ.)

ოქროს საბადოებიდან მიღეს 28 ტონამდე ოქრო, ქონდათ უცხო ქვეყნის ვალუტაც. სტალინმა ცხადია იცოდა რუსეთის უზარმაზარი ტექნოლოგიური ჩამორჩენა, დასავლეთის კაპიტალისტურ ქვეყნებთან შედარებით. მან გადაწყვიტა უცხოეთში შეეძინა უახლესი ტექნოლოგიები, კერძოდ ჩარხმშენებლობა და მეტალურგიისათვის, მან ფინანსთა კომისრად დანიშნა ახალგაზრდა ფინანსისტი ზვერევი, რომელმაც შესანიშნავად გაართვა საქმეს თავი და გერმანიიდან შემოვიდა საჭირო ტექნიკა. იგი 22 წელიწადი ხელმძღვანელობდა ქვეყნის ფინანსთა კომისარიატს.

ქვეყნის ძირითადი ბუნებრივი სიმდიდრეები მდებარეობდა ურალის რეგიონში და დასავლეთ ციმბირში. ეს რეგიონები ფაქტიურად დაუსახლებელი იყო, განსაკუთრებით ის რაიონები, რომელთა ათვისებასაც ქვეყანა აპირებდა.

სერიოზულ პრობლემად იქცა შორეულ რაიონებში არსებული შახტებისა და ოქროს მალაროების შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფა, საყოფაცხოვრებო ინფრასტრუქტურის აღდგენა, სხვა აუცილებელი პრობლემების მოგვარება.

იმ ხანად რუსეთის თითქმის მთელ ტერიტორიაზე თარეშობდნენ ბანდიტური ჯგუფები, რომლებიც სერიოზულად აფერხებდნენ ქვეყნის განვითარებას. სტალინმა სამართალდამცავ სტრუქტურებს მისცა მკაცრი დავალება, ბანდიტური ჯგუფების დაპატიმრებისა და ციმბირში შექმნილ ბანაკებში გადასახლების შესახებ, რათა მათ ოქროს საბადოებში ქანცგანყვეტამდე ემუშავათ. მარტო მდინარე ლენას აუზში მდებარე საბადოებმა ამ ღონისძიების შემდეგ ქვეყანას ერთ წელიწადში 16 ტონამდე

ოქრო მისცა. ცხადია ოქროს საბადოების დამუშავება კვალიფიციურ კადრებსაც მოითხოვდა. სტალინმა ეს პრობლემა მტრული პოლიტიკური პარტიელებით და მეფის დროინდელი სპეციალისტების ხარჯზე გადაწყვიტა, ისინიც გადაასახლა საბადოების რეგიონებში და მართველბად და სპეციალისტებად ჩართო წარმოებაში.

ასე დაიწყო სტალინური „გულაგები“-ს მშენებლობა, რომლებმაც ააშენეს საწარმოები, საარწყავი სისტემები, შავი და ბალტიის ზღვის დამაკავშირებელი უნიკალური არხი, მძიმე მრეწველობის გიგანტები, სხვადასხვა პროფილის ფაბრიკები და ა. შ. „გულაგები“ 30-იან წლებში სტალინური ეკონომიკის ნაწილი გახდა და ამის აღნიშვნა აუცილებელია.

სტალინი აცნობიერებდა იმას, რომ მსოფლიო კაპიტალიზმში დიდხანს ვერ მოითმენდა მსოფლიოს 1/6-ზე ისეთი ქვეყნის არსებობას, რომელიც მთელ მსოფლიოში აპირებდა გაბატონებას. ლოზუნგი „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა შეერთდით“ შეცდომა იყო. მსოფლიოს ნამყვანმა კაპიტალისტურმა ქვეყნებმა გადაწყვიტეს საბჭოთა კავშირის ეკონომიკურ ბლოკადაში მოქცევა, ისინი მასთან აღარ ვაჭრობდნენ. დიპლომატიურ ურთიერთობასაც არ ამყარებდნენ, ზოგიერთებმა საინფორმაციო პუნქტები გახსნეს მხოლოდ იმიტომ, რომ გაეცნოთ რა ქვეყანაა საბჭოთა კავშირი და რა მიმართულებებით ვითარდება.

მიუხედავად იმისა, რომ სტალინს არ ქონდა კლასიკური განათლება იგი თავისი დროის (და არა მარტო) უგანათლებულეს ადამიანად ითვლებოდა. იყო ძლიერი პოლემისტი და თითქმის ყოველთვის მონაწილეობდა არა მარტო პოლიტიკურ, არამედ დარგობრივ დისკუსიებში. ლენინის გარდაცვალების შემდეგ მან დაიწყო ლექციების კითხვა ლენინიზმის საკითხებზე, რომელსაც ესწრებოდნენ არა მარტო პარტიის ცკ-სა და პოლიტბიუროს წევრები, ასევე რიგითი ბოლშევიკები. ფაქტიურად სტალინი გახდა მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეოლოგიის შემქმნელი.

30-იანი წლებიდან დაიწყო სტალინური ხუთწლიანი გეგმები, რომლებიც წარმოადგენდა ქვეყნის განვითარების სერიოზულ გეგმას.

მას ამუშავებდა საგეგმო კომიტეტი და ამტკიცებდა უმაღლესი საბჭოს სესია და აძლევდა კანონის ძალას. მანამდე ეს დოკუმენტი საყოველთაო განხილვის ობიექტი ხდებოდა. სტალინურმა ხუთწლიელებმა დაამკვიდრეს ე.წ. „გეგმური ეკონომიკა“.

პირველი ხუთწლიედი წარმატებით შესრულდა. აშენდა და ექსპლუატაციაში შევიდა დნებრჰესი, რამოდენიმე მეტალურგიული და ჩარხმშენებელი ქარხანა, მათ შორის თბილისშიც. პირველმა ხუთწლიელმა მყარი საფუძველი ჩაუყარა ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციას. ქვეყანა უკვე აწარმოებდა საკუთარ ფოლადს, თუჯს, რომლებიც აუცილებელი იყო ტრაქტორებისა და სხვა სახის ტექნიკის მშენებლობისათვის. ქალაქ ჩელიაბინსკში აშენდა მძიმე მუხლუხა ტრაქტორების მრავალპროფილიანი ქარხანა. განახლდა რკინიგზის პარკი, შეიძინეს 80-მდე ახალი ორთქლმავალი. ქალაქ სვერდლოვსკში აშენდა ვაგონმშენებელი ქარხანა. გადახალისდა თბილისის ორთქლმავალი და ვაგონმშემკეთებელი ქარხანა და ა.შ.

სოფლის მეურნეობაში მეურნეობაში დამკვიდრდა ახალი საწარმოო სახელმწიფო ფორმები, საბჭოთა მეურნეობებისა და მანქანატრაქტორთა პარკის სახით. იმ პერიოდში დასავლეთ საქართველოში შეიქმნა რამოდენიმე ჩაისა და ციტრუსების საბჭოთა მეურნეობა, ხოლო აღმოსავლეთში, მევენახეობისა და მეხილეობის საბჭოთა მეურნეობები.

აქტიურად დაიწყო კოლექტივიზაციის პროცესის ხელშეწყობა ქვეყანაში და მათ შორის საქართველოშიც. მათი მომარაგება სასუქებით და მცენარეთა დაცვის საშუალებებით. შეიქმნა რამოდენიმე კვლევითი ინსტიტუტი, ხოლო თბილისის უნივერსიტეტს გამოეყო ტექნიკური, სასოფლო და სამედიცინო ინსტიტუტები.

მეორე ხუთწლიანი გეგმა ძირითადად მიეძღვნა ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარების საკითხებს. ჩამოყალიბდა მართვის შესაბამისი სტრუქტურები. ყურადღება მიექცა გლეხის შრომის ინდუსტრიალიზაციას. მანამდე სოფლად შესრულებული სამუშაოების 72 % სრულდებოდა ხელით. ორგა-

ნიზაციულად მოწესრიგდა შრომის ანაზღაურებაც. სტალინი დიდ ყურადღებას აქცევდა საბჭოთა მეურნეობებს. იმ პერიოდში საქართველოში ჩაის საბჭოთა მეურნეობების რაოდენობამ 25 მიაღწია. ქვეყანაში მოკრეფილი ჩაის ფოთლის 50 %-ზე მეტი საბჭოთა მეურნეობებზე მოდიოდა. გარდა ამისა შეიქმნა კახეთში მევენახეობის, ხოლო ქართლში მეხილეობის მეურნეობები. აშენდა თანამედროვე ტიპის ჩაის ფაბრიკები და ღვინის ქარხნები, ხოლო გურიაში (ანასეულში) ორი კვლევითი ინსტიტუტი, რომლებიც მეჩაიეობა-მეციტრუსეობისა და ჩაის ფოთლის ტექნოლოგიური გადამუშავების პრობლემებზე მუშაობდნენ.

სტალინი ყურადღებით აკვირდებოდა მსოფლიოში და განსაკუთრებით ევროპაში განვითარებულ პროცესებს. იტალიაში მუსოლინის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, მან თქვა, რომ ეს არის შავი ჭირი, რომელიც ევროპას და არა მარტო მას დიდ ომში ჩაითრევსო.

1933 წელს გერმანიაში კანცლერი გახდა ჰიტლერი, რომელსაც მანამდე ადამიანების მცირე ჯგუფი იცნობდა, ციხეში დაწერილი წიგნით „ჩემი ბრძოლა“. მისი მთავარი მიზანი გერმანიისათვის ე.წ. „სასიცოცხლო სივრცისათვის“ ბრძოლა იყო. ცხადია ამ „სივრცეში“ ძირითადად მოიაზრებოდა საბჭოთა ქვეყნის დასავლეთი ნაწილი. ამაზე ისიც მეტყველებდა, რომ ხელისუფლებაში მოსვლიდან ნახევარ წელიწადში მან გერმანიის აღმოსავლეთ პროვინციებში დაიწყო ბეტონირებული ავტობანის მშენებლობა. მიუხედავად ამისა ჰიტლერმა 1934 წელს ფარული ხელშეკრულება დადო სსრკ-თან და რამოდენიმე აეროდრომი არენდით აიღო, ვინაიდან მას 1918 წლის ზავით აკრძალული ქონდა სამხედრო წარმოება. არენდით გაცემულმა აეროდრომებმა რომელზეც იცდებოდა მათი უახლესი თვითმფრინავები საშუალება მისცა საბჭოთა ავიაკონსტრუქტორებს, გაცნობოდნენ გერმანულ 'მესერშმიტებსა' და „ჰენკელებს“, და სხვა სახის ტექნიკას (შენიშვნა – გერმანელებს 1918 წლის ზავის შესაბამისად,, როგორც პირველ მსოფლიო ომში დამარცხებულ

აგრესორ ქვეყანას აკრძალული ქონდა თანამედროვე იარაღის წარმოება, ხოლო მათი ჯარი 300 ათასი კაცით განისაზღვრა). გერმანიის დემილიტარიზაციის პროცესი ფრანგებსა და ინგლისელებს უნდა გაეკონტროლებიათ. სამწუხაროდ ისინი ამ საკითხებს ზერელედ მიუდგნენ, რადგან სწამდათ, რომ პირველ მსოფლიო ომში დამარცხებული გერმანია ფეხზე ვერ წამოდგებოდა. გერმანელები კი ასე არ ფიქრობდნენ, მათ ეკონომიკა 30-ან წლებში მყარად დააყენეს ფეხზე და ახალი ტექნოლოგიებითაც შეიარაღეს. აეროდრომების სანაცვლოდ გერმანია საბჭოთა კავშირს აწვდიდა უჟანგავ ფოლადს, თვითმფრინავის მოტორებს, საბჭოთა კონსტრუქტორებს საშუალება ქონდათ გაცნობოდნენ უახლესი იარაღების წარმოების ტექნოლოგიას გერმანიაში და ა.შ.

ეკონომიკა, დიპლომატია და ომი

1939 წელს გერმანიამ აცნობა საბჭოთა ხელმძღვანელებს, რომ მზად არიან მათთან დადონ თავდაუსხმელობის პაქტი.

სტალინი პრაგმატიკოსი პოლიტიკოსი იყო, მან კარგად იცოდა, რომ თანამედროვე ომი იქნებოდა უახლესი ტექნიკით შეიარაღებული არმიების ომი. ჯერ კიდევ ჰიტლერის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, როდესაც მისთვის ცნობილი გახდა გერმანიის გამაღებული შეიარაღების გეგმები, თვითონაც დააჩქარა იმ ქარხნების მშენებლობა, რომელსაც უნდა გამოეშვა თანამედროვე იარაღები, მაგრამ ყველა გათვლებით სტალინი გერმანელებთან საბრძოლველად მზად მხოლოდ 1943 წლის ბოლოს იქნებოდა. ქვეყანას ჭირდებოდა დრო, ამიტომ იგი წავიდა გერმანელების შემოთავაზებაზე. თავდაუსხმელობის პაქტი ითვალისწინებდა აგრეთვე, ერთმანეთისათვის მიეწოდებიათ მათთვის საჭირო პროდუქცია. საბჭოთა კავშირი გერმანელებს აწვდიდა ალუმინს, ხორბალს, ქვანახშირს. გერმანია – უჟანგავ ფოლადს, და თვითმფრინავების მოტორებს, დაუმატეს ტანკების მოტორები და ფურცლოვანი ალუმინი, გარდა ამისა დადეს საიდუმლო ხელშეკრულება (რომელიც მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის სახელწოდებითაა ცნობილი) და გაიყვეს აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები. საბჭოთა ჯარებმა დაიკავეს მთელი ბალტიისპირეთი, ნახევარი პოლონეთი, მოლდავეთის ნაწილი და დასავლეთის საზღვარი 500-600 კილომეტრით გადანიეს. ყოველივე ამას ცხადია ქონდა დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა საბჭოთა კავშირისათვის, რომლის ყოველი დღეც კი შეიარაღების საქმეს ემსახურებოდა. ქვეყნის ეკონომიკის ერთი მიმართულებიდან, მეორე მიმართულებაზე გადასვლა რთული პროცესია, რომლის დროსაც ფაქტიურად ინგრევა გააზრებული ეკონომიკა და ქვეყანა იძულებულია გადავიდეს ქაოსურ ეკონომიკაზე. სწორედ ასეთ სიტუაციაში იყო საბჭოთა ქვეყანა ომის წინა პერიოდში. დადებული ხელშეკრულებით გერმანიას-

თან ომი 18 თვით გადაიდო, ეს დრო სტალინმა რაციონალურად გამოიყენა.

სტალინი არ იყო ის კაცი, რომლის მოტყუება შეიძლებოდა. ეს ჰიტლერმაც კარგად იცოდა. 1940 წელს სამხედრო აკადემიების კურსდამთავრებულებთან ერთად იგი შეხვდა ქვეყნის გენერალიტეტს და უმაღლესი რანგის სამხედროებს, სადაც მან დაუფარავად განაცხადა, რომ გერმანიასთან ომი გარდაუვალია და მას უნდა ველოდეთ უახლოეს პერიოდში, ამიტომ ჩვენთვის ყოველ მშვიდობიან დღეს აქვს მნიშვნელობა, რომ მტერს ადეკვატური პასუხი გავცეთ, გერმანიასთან დაახლოება იძულებითი და დროებითი მოვლენაა, უნდა მოვასწროთ ისეთი ეკონომიკის შექმნა, რომელიც ძირითადად შეიარაღებულ ძალებზე იქნება მორგებული.

გერმანიასთან დადებულმა ხელშეკრულებამ სტალინს საშუალება მისცა ქვეყნის დასავლეთიდან, ძირითადად უკრაინიდან და ბელორუსიიდან სამხედრო დანიშნულების ქარხნები გადაეტანა ქვეყნის აღმოსავლეთით, კერძოდ ურალსა და კიდევ უფრო შორს. ამ დროს შეიქმნა აგრეთვე ნავთობისა და სურსათის სერიოზული მარაგები, ქვეყნის როგორც აღმოსავლეთით, ისე სამხრეთის რეგიონებში.

სტალინმა ისიც კარგად იცოდა, რომ ამერიკისა და ინგლისის დახმარების გარეშე ომის მოგება გაჭირდებოდა. გერმანიისათვის მთელი ევროპა მუშაობდა. მაგალითად საფრანგეთი მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის ერთ-ერთი პირველი მსხვერპლი იყო და ომი სამარცხვინოდ რამოდენიმე დღეში დაამთავრა?! ომის შემდეგ ეკონომიკურად ყველაზე ნაკლებად დაზარალებული ქვეყანა აღმოჩნდა, ალბათ იმიტომაც, რომ ომის მიმდინარეობის დროს იგი ვერმახტს ამარაგებდა (ვიშის მთავრობა) არა მარტო სურსათითა და ტანსაცმელით, არამედ საუკეთესო ფრანგული ღვინოებითაც და რაც ძალიან გასაკვირია ჯვართაც.

ომამდე საბჭოთა კავშირს მსოფლიოში მოკავშირეები და გულშემატკივრები არ ყავდა, ომის პირველი დღეებიდანვე

დაიწყო სტალინმა მოლაპარაკებები ამერიკასთან და ინგლისთან, რომლებიც უკვე ჩართული იყვნენ ომში. აქ გამოჩნდა სტალინის გენიალური დიპლომატია, მან და მისმა გუნდმა შეძლო მოკავშირეების დარწმუნება, რომ საბჭოთა კავშირის გარეშე გერმანია მათაც კისრებს მოუგრებდა და იძულებული გახდა ყოფილი პოლიტიკური მოწინააღმდეგენი დაპყლოდნენ მის ნებას. ამერიკიდან და ინგლისიდან დაიძრა ტექნიკით, სურსათით და სხვა საჭირო მასალებით დატვირთული ამერიკული და ინგლისური გემები, მართალია ამ უზარმაზარი ქარავნების ნახევარი (თუ მეტი არა) ატლანტიკის ოკეანის ფსკერისაკენ „გაუყენა გზას“ გერმანულმა ნყალქვეშა ნაგებმა, მაგრამ ტვირთის იმ ნაწილმა, რომელმაც ჩამოაღწია მურმანსკამდე, დიდი როლი შეასრულეს იმაში, რომ საბჭოთა კავშირმა 1941-1942 წლებში გაუძლეს გერმანელთა გააფთრებულ შეტევებს და მოსკოვთან შეაჩერა ისინი. ეს იყო სამხედრო ეკონომიკური და დიპლომატიური გამარჯვება, რომელსაც სტალინმა მიაღწია.

დამთავრდა მეორე მოფლიო ომი, რომელმაც ევროპას დაუტოვა გაჩანაგებული ქვეყნები. ყველაზე დანგრეული, თითქმის მიწასთან გასწორებული იყო საბჭოთა კავშირის ის რეგიონები, რომლებმაც ინვნიეს ომის სიმძიმე. გერმანიაში კონფერენციაზე მატარებლით მიმავალმა სტალინმა თვალნათლივ დაინახა ის რეალობა, რომლის აღდგენაც უზარმაზარ რესურსებს მოითხოვდა, მათ შორის ადამიანურსაც.

სახალხო მეურნეობის აღდგენა და ზიქრაბი მოგაპალზა

ასეთ ვითარებაში დაიწყო ომის შემდგომი, *მესამე სტალინური ხუთწლიანი, რომელიც სახალხო მეურნეობის აღდგენის სახელით შევიდა საბჭოთა ქვეყნის ისტორიაში*. სტალინმა განსაზღვრა შესასრულებელი სამუშაოების რიგითობა. ტანკთმშენებლობა შეიცვალა ტრაქტორთმშენებლობით. თვითმფრინავთმშენებლობის ნაწილი დაეთმო საყოფაცხოვრებო ნივთების წარმოებას. შეიქმნა გიგანტური საამშენებლო მასალების კომბინატები. აშენდა ცემენტის, აგურის მწარმოებელი და სხვა საჭირო საწარმოები. ფაქტიურად სამთავრობო უწყებები ომის დროინდელი რეჟიმში მუშაობდნენ. გეგმის შეუსრულებლობა, თუ მას მყარი ობიექტური მიზეზები არ ქონდა მკაცრად ისჯებოდა.

გართულდა სოფლის მეურნეობის აღდგენა. ომის ზონაში მოხვედრილი სოფლების უმეტესობა მთლიანად იყო აღგვილი მიწისაგან პირისა. სტალინმა მიზნად დაისახა უახლოეს დროში გაეუქმებია საბარათო სისტემა, ეს კი კვების პროდუქტების წარმოების გაზრდის გარეშე შეუძლებელი იყო. მან ეს მოახერხა მხოლოდ 1952 წელს, საბჭოთა გასტრონომებში გამოჩნდა ყველა ის პროდუქტი, რომელთა არსებობაც კი დავიწყებული ქონდათ საბჭოთა ადამიანებს. ქვეყანაში ჩამოსული უცხოელი კორესპოდენტები გაკვირვებულები იყვნენ, მათთვის ყოველივე ის, რაც ქვეყანაში ხდებოდა დაუჯერებელი იყო.

სტალინი ომის დამთავრებისთანავე მიხვდა ახალი, უფრო სასტიკი და დაუნდობელი ომის საფრთხეს! თუ ქვეყანა უახლოეს ორ-სამ წელიწადში ვერ შექმნიდა ატომურ იარაღს, ომი გარდაუვალი იქნებოდა... და სტალინმა ომის დამთავრებიდან სამ წელიწადში შეძლო ატომური იარაღის შექმნა. მიწისქვეშა და მიწისზედა აფეთქებებმა, რომლებიც განხორციელდა საბჭოთა კავშირში შეაზანზარეს მსოფლიო, მათი სიმძლავრე ბევრად

აღმატებოდა იაპონიაში ჩამოგდებული ამერიკული ბომბების სიმძლავრეს. ამ აფეთქებებმა დაადუნა ომის გამჩალებლების უხეში დიპლომატია. სტალინმა მსოფლიოს მესამე მსოფლიო ომი ააცილა, ამას მიხვდა მთელი მსოფლიო.

1948 წელს სტალინმა გადაწყვიტა „მიუსერაში“ (აფხაზე-თი) დასვენება. მას არ ასვენებდა აზრი იმის შესახებ, რომ უზარმაზარი ქვეყნის სოფლის მეურნეობა ჯერ კიდევ წელში ვერ გამართა. ეს დარგი წლებია სახელმწიფო დოტაციაზეა. მაშინ, როდესაც მეფის რუსეთის დროს სოფელი იყო ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერის ერთ-ერთი საფუძველი! უჭირდა იმის აღიარება, რომ ლენინის კოოპერაციულმა გეგმამ, რომელიც საფუძვლად დაედო სოფლის მეურნეობის განვითარებას არ გაამართლა, რომ პრობლემა ძირითადად მატერიალურ დაინტერესებაშია. კოლმეურნეობებში შრომის ანაზღაურება სიმბოლური იყო. კოლმეურნე არ იყო დაინტერესებული სამუშაოს შესრულებით. სტალინი დიდი ხანი ფიქრობდა ამ საკითხზე, და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ პრობლემის გადაწყვეტა მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი, თუ იგი უარს იტყვის კოლექტიურ შრომაზე. ეს კი მარქსიზმიდან გადახვევა და ლენინის შრომების უარყოფაა?! საჭირო იყო რეფორმები, რომლებიც არსებულ მოცემულობაში სასიკეთოდ შეცვლიდა სიტუაციას. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ნახევარზე მეტს კერძო სექტორი იძლეოდა. თუმცა მათ საკუთრებაში მინის სავარგულების ძალიან მცირე ნაწილი და პროდუქციის მომცემი ცხოველების მიზერული რაოდენობა იმყოფებოდა. სტალინი ძალიან დააფიქრა ამ ფაქტმა. მან ცხადია იმაზე მეტი იცოდა, რაც სახელმწიფო სტატისტიკურ მონაცემებში იყო, მაგრამ ვერ მიაგნო ისეთ ფორმულას, რომელიც სიტუაციას რადიკალურად შეცვლიდა, ლენინის მოსაზრებას კოოპერაციის შესახებ კი გვერდს უვლიდა, თუმცა იცოდა, რომ სიტუაციის გამოსწორება, ამ შრომით იყო შესაძლებელი...

დასვენებიდან რამოდენიმე დღეში, მან „მიუსერაში“ მიიწვია ცნობილი მეცნიერები, მათ შორის იყო ნემჩინოვიც, რომელ-

საც განათლება მეფის რუსეთისა და საზღვარგარეთის უნივერსიტეტებში ქონდა მიღებული. მიწვეულ ადამიანებს შორის იყო ახალგაზრდა მეცნიერი ვლადიმერ დობრინინი, რომელთანაც მოგვიანებით მე ვმეგობრობდი. მოგვიანებით იგი რუსეთის სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი და განყოფილების გამგე გახდა. მოსკოვში ყოფნისას მე ხშირად ვსტუმრობდი მას, სწორედ მან მიაშო ის, რასაც ქვევით მოგახსენებთ.

„მიუსერაში“ ხუთი კაცი ჩავედით, ცხადია ვხვდებოდით რომ საუბარი სოფლის მეურნეობას შეეხებოდა. გამიკვირდა, რომ ჩვენს შორის არ იყო ტ. ლისენკო, რომელსაც იმ პერიოდისათვის საკმაოდ დიდი ავტორიტეტი ქონდა. ყველანი ვლელავდით, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ბელადის აგარაკს მივადექით. ბაღში შესულებს პოსკრებიშევი შეგვეგება და ჩვენი დაბინავება აგარაკის კომენდანტს დაავალა.

– „ამხანაგი სტალინი ავიატორებთან საუბრობს, თქვენ ახლა ისადილებთ და დაისვენებთ, ისინი აგარაკს დატოვებენ, ვახშამზე კი ამხანაგი სტალინი თქვენ შეგვხვდებათ“ – გვითხრა მან.

ვახშამზე სტალინმა ჯერ მოგვიკითხა, შემდეგ მოკლედ დაახასიათა ქვეყნის სოფლის მეურნეობაში არსებული მდგომარეობა, დეტალურად შეეხო ყველა პრობლემას და ბოლოს თქვა: „სოფლის მეურნეობა სახალხო მეურნეობის მნიშვნელოვანი დარგია, ჩვენ კი იგი ძირითადად დოტაციაზე გვყავს, მაშინ როდესაც ქვეყანაში არის სხვა დარგები, მათ შორის ახალიც, რომლებსაც უზარმაზარი დაფინანსება ჭირდება, იქნებ თქვენ მომანოდოთ კონკრეტული წინადადებები, რომელიც გამოასწორებს მდგომარეობას სოფლის მეურნეობაში და მას რენტაბელურ დარგად აქცევს“.

მეორე დღეს მეცნიერები გადაიყვანეს სტალინის რიჩის აგარაკზე და მისცეს დრო ერთი კვირა. სტალინმა ეს გააკეთა იმიტომ, რომ გავლენა არ მოეხდინა მათ გადანყვეტილებებზე, არ ჩარეულიყო მათ კამათში. მეცნიერები რიჩის აგარაკზე კა-

რგად მოეწყვნენ, ყველა სახის ლიტერატურა მათთვის ხელმისაწვდომი იყო. დათქმულ დროს რინაზე სტალინი გამოჩნდა, სოფლის მეურნეობის მინისტრ ბენედიქტოვთან ერთად. კარგი ამინდი იყო და საუბარი ფართო ვერანდაზე შედგა. მომხსენებელი ნემჩინოვი იყო.

– „მაშ დავიწყეთ“ – თქვა სტალინმა – „დრო შეუზღუდავია“.

ნემჩინოვნა ბლოკნოტი ამოიღო: – „ჩვენ მუშაობის ამოსავალ ნერტილად ვლადიმერ ლენინის კოოპერაციული გეგმა ავიღეთ, რომელიც იძლევა სხვადასხვა კომბინაციების შექმნის საშუალებას. პირველი რაც უნდა გაკეთდეს სოფლის მეურნეობის ენერგო უზრუნველყოფაა. რეგიონში უნდა აშენდეს სატრაქტორო და სხვა სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობის ქარხნები“... სტალინი მიხვდა, რომ მის მიერ განხორციელებული რეპრესიების შიში, ჯერ კიდევ მოქმედებდა, რომ შექმნილი მეცნიერთა ჯგუფი მარქსიზმ-ლენინიზმის ჩარჩოებიდან ამიტომ ვერ გამოდიოდა. მათი ნაფიქრი მხოლოდ პრობლემის შელამაზებაა და არა მისი რადიკალური შეცვლა, ვერავის დააბრალებდა, რეპრესიული მანქანაც მისი შექმნილი იყო, თუმცა დიდი ალბათობით გამონეული.

„მარქსიზმი დოგმა არაა, დროთა განმავლობაში სიტუაციიდან გამომდინარე საჭიროა მასში ცვლილებები“ – თქვა მან და შემდეგ დაამატა – „ნების“ პერიოდი თუ გაქვთ გაანალიზებული, რამდენადაც მახსოვს იმ წლებმა „ნებმა“ ქვეყნა შიმშილს გადაარჩინა“.

მეცნიერები მიხვდნენ, თუ რას ითხოვდა მათგან ბელადი, რომ დგებოდა ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის ერა, ისიც იცოდნენ, რომ მხოლოდ სტალინმა იცოდა რა იყო „გასაკეთებელი“, თუმცა თავადაც კარგად უნყოდენ, როგორ გამოეყვანათ კრიზისიდან სოფელი, მაგრამ მაინც ფრთხილობდნენ, შეჩვეული იყვნენ და იმიტომ.

სტალინი ცუდათ ერკვეოდა აგრო-ბიოლოგიურ მეცნიერებაში. თავისი ცოდნის ფარგლებში, და იმ ბრძოლაში, რომელიც

გენეტიკოსებსა და სელექციონერებს შორის მიმდინარეობდა. მან მხარი სელექციონერებს დაუჭირა, ვინაიდან დაარწმუნეს იმაში, რომ სელექცია არის ის „გასაღები“, რომელიც იძლევა მოსავლიანობის 2-3-ჯერ გაზრდას.

გენეტიკა, რომელიც რასისტული გერმანიის იდეოლოგიური საფუძველი იყო და რომელზეც დამყარებით გერმანელები ამტკიცებდნენ თავიანთ უპირატესობას სხვა ხალხებზე, ცხადია სტალინისათვის მიუღებელი იყო და მეცნიერთა კამათში მან სელექციონერის მხარე დაიკავა, განსაკუთრებით მას შემდეგ, როდესაც ნახა აგრონომ ტ.ლისენკოს საცდელ ნაკვეთებზე მრავალთავთავიანი ხორბლის ნათესები.

აგრო-ბიოლოგთა ბრძოლამ ბევრი ცნობილი გენეტიკოს-მეცნიერი შეინირა, მათ შორის მსოფლიო დონის გენეტიკოსი აკადემიკოსი ნ.ვაგილოვი, რომელიც სრულიად საკავშირო სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი იყო. იგი 1940 წელს ციმბირის ბანაკებში გარდაიცვალა.

გენეტიკა და მისი საოცარი შესაძლებლობები ცოცხალ ორგანიზმებზე დღეს საყოველთაოდაა აღიარებული. დარწმუნებული მინდა ვიყო, სტალინს ვაგილოვის ერთი შრომა, რომ მაინც წაეკითხა, იგი ასეთი დონის მეცნიერს ჯალათებისგან იხსნიდა, თუმცა ვინ იცის?!

საქართველოში გენეტიკური სკოლა თითქმის არ არსებულა, იგი სსრ კავშირის დროს არც სხვა რესპუბლიკებში იყო. სულ რამოდენიმე წელია მოსკოვში მემცენარეობის ინსტიტუტის ბაზაზე მუშაობენ გენეტიკოსები და განსაკუთრებით მარცვლეულ კულტურებში გარკვეული მიღწევებიც აქვთ.

– „იგი ჩვენგან ახალ თამამ გადაწყვეტილებებს ელოდებოდა“ – იტყვის ნემჩინოვი, როდესაც სადილის შემდეგ სტალინი და მინისტრი აგარაკიდან წავიდნენ.

– „ჩვენმა ჯარისკაცებმა ევროპის ქვეყნებში ბევრი ისეთი რამ ნახეს, რომ ჩვენი პროპაგანდა სოციალიზმის უპირატესობის შესახებ ყირაზე დააყენეს“ – დაიწყო მანქანაში საუბარი სტალინმა. – „მათ ნახეს ახალი ტექნოლოგიები, რომლებმაც

ჩაანაცვლეს ხელით შრომა. სხვათა შორის როგორც მაცნობეს, ომის დამთავრებიდან თითქმის მეორე დღესვე გერმანელები სამუშაოდ გავიდნენ. ჩვენ ბევრი რამ უნდა ვისწავლოთ ევროპისაგან. მე ვიმედოვნებ, რომ მესამე ხუთწლიდმა კარდინალურად უნდა შეცვალოს სიტუაცია უკეთესობისაკენ“ – თქვა ბელადმა. შემდეგ დაფიქრდა და გააგრძელა – „ახლა, როდესაც ახალი ომის საფრთხე აღარ გვემუქრება, ყოველ შემთხვევაში უახლოეს 30-40 წელიწადში მაინც, საჭიროა ახლებურად აზროვნება. პოლიტეკონომია იძლევა იმის საშუალებას, რომ მის წიაღში არსებული ობიექტური ეკონომიკური კანონები გამოვავლინოთ და მივუსადაგოთ თანამედროვეობას. სამწუხაროდ საბჭოთა ეკონომიკური მეცნიერება მოქმედებს განწყენებულად, სხვა მეცნიერებებთან კავშირის გარეშე, გაურბის კომპლექსურ კვლევას. განა შეიძლება გადავწყვიტოთ სოფლად ეკონომიკური პრობლემები, იმ მიღწევების გარეშე, რომელიც სოფლის მეურნეობაში მომსახურე დარგობრივ მეცნიერებაში შეიქმნა?! – რასაკვირველია არა. საჭიროა მეცნიერულად გააზრებული და დასაბუთებული რეფორმები, ამის გასაღები კი ობიექტურ-ეკონომიკურ კანონებშია, რომელთა შეცნობაც ეკონომისტმა მეცნიერებმა უნდა შეძლონ. ჩვენ გვჭირდება სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების ფართო ქსელი, მათთვის საჭირო ინფრასტრუქტურით.“ სტალინმა მოახერხა ბენედიქტოვის აქტიური ჩართვა საუბარში, იგი მიხვდა, რომ მინისტრიც რეფორმების მომხრეა და შეძლებისდაგვარად წაათამაშა კიდევ იგი.

მალე ქვეყანაში დაიწყო კვლევითი ცენტრების მშენებლობა. მარტო სოფლის მეურნეობის მომსახურეობისათვის საქართველოში 16 უმაღლესი დონის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი და სამი უმაღლესი სასოფლო-სამეურნეო სასწავლო ინსტიტუტი შეიქმნა, რომლებმაც საშუალება მისცეს ქართველ მეცნიერებს პირველებს საბჭოთა მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის გაეხსნათ სოფლის მძლავრი სამეცნიერო ცენტრი, აკადემიის სახით.

სტალინის ზოგიერთი ეკონომიკური თეზისები

1. *სოციალიზმის ძირითადი ეკონომიკური კანონი: საზოგადოების მუდმივად მზარდი მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებების მაქსიმალური დაკმაყოფილების უზრუნველყოფა სოციალისტური წარმოების განუხრელი ზრდისა და სრულყოფის გზით.*
2. *სოციალიზმის დროს მოქმედებენ პოლიტეკონომიის კანონები, რომელთა არსებობაც ობიექტური აუცილებლობითაა გამოწვეული, ისინი ასახავენ ამა თუ იმ ფორმაციაში ეკონომიკური ცხოვრების კანონზომიერებას, რომლებიც მიმდინარეობენ ჩვენგან დამოუკიდებლად, სწორედ მათი გამოვლინება და გამოყენებაა საჭირო.*
3. *სოციალისტური წარმოება, რომელიც სახალხო მეურნეობის გეგმაზომიერი განვითარების პირობებში მიმდინარეობს, გვაძლევს საზოგადოებრივი წარმოების სწორად დაგეგმვის საშუალებას, ეს კი არსებული საშუალებების ეფექტურ გამოყენებას ნიშნავს.*
4. *სოციალიზმის დროს პოლიტეკონომიის კანონები ასახავენ ცხოვრებაში არსებულ კანონზომიერებას. კანონებიდან გადახვევა მეცნიერების უარყოფაა, რაც ეკონომიკის ნგრევას გამოიწვევს, ამის დაშვება არ შეიძლება.*
5. *თუ ეკონომიკური კანონები, საწარმოო ურთიერთობების შესაბამისია, მაშინ საწარმოო ძალები თავისთავად გაიკვლევენ გზას, ჩვენ ამ პროცედურის დაჩქარება შეგვიძლია მხოლოდ.*
6. *სახალხო მეურნეობის გეგმაზომიერი განვითარების კანონი ობიექტურად შეიქმნა როგორც კონკურენციისა და ანარქიის საპირწონე, იგი აღმოცენდა წარმოების განსაზოგადოების ბაზაზე და ქმედითია იმიტომ, რომ*

სოციალისტური სახალხო მეურნეობა, მოქმედებს მხოლოდ გეგმაზომიერი განვითარების პირობებში.

7. ქალაქისა და სოფლის ეკონომიკური ურთიერთობების დარეგულირებისათვის გარკვეული დროით შენარჩუნებული უნდა იქნას მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში სასაქონლო წარმოება, როგორც გლეხობის ქალაქთან ურთიერთობის ერთადერთი ფორმა. ხელი-სუფლებამ ხელი უნდა შეუწყოს ამ პროცესებს.
8. სსრკში არსებობს წარმოების ორი ფორმა: სახელმწიფო ანუ საერთო სახალხო და საკოლმეურნეო ანუ ჯგუფური. სახელმწიფო საწარმოებში, საწარმოო საშუალებები და წარმოებული პროდუქცია წარმოადგენს საერთო-სახალხო საკუთრებას. კოლმეურნეობებში მინა, სასოფლო-სამეურნეო მანქანები, რომლებიც წარმოების საშუალებებია, ასევე სახელმწიფო საკუთრებაა, ხოლო წარმოებული პროდუქცია ცალკეულ კოლმეურნეობებში კი მათი წევრების საკუთრებაა, ისევე როგორც მათი შრომა.
9. მოქმედებს თუ არა სოციალიზმის დროს ღირებულების კანონი? დიახ მოქმედებს. იქ სადაც ინარმოება საქონელი, შეუძლებელია არ მოქმედებდეს ღირებულების კანონი, მაგრამ მისი მოქმედების არეალი სოციალიზმის დროს შეზღუდულია, ვინაიდან საწარმოები რომელთა რენტაბელობა უარყოფითია, მაგრამ ქვეყნის განვითარებისათვის მათი არსებობა აუცილებელია, დაიხურებიან. ჩვენთვის მთავარია ქვეყნის სახალხო მეურნეობის რენტაბელობა და ჩვენ ამას ვაღწევთ გეგმიური ეკონომიკის მეშვეობით.

სტალინური ხუთწლედები მუშავდებოდა სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის ხელმძღვანელობით, სადაც თავს იყრიდა მოკავშირე რესპუბლიკებიდან ყველა საჭირო მასალა. იქ მუშაობდნენ თავის დარგში ყველაზე ცნობილი და გამოცდილი

სპეციალისტები. საბოლოო გეგმა შესრულებული იყო ოველიური სიზუსტით, რომელსაც ამტკიცებდა უმაღლესი საბჭოს სესია და მას კანონის ძალა ქონდა. გეგმის შესრულებაზე დამყარებული იყო მკაცრი კონტროლი და იგი ყოველ წელიწადს წინასწარ გაანგარიშებულ ნიშნულზე გადიოდა. უზარმაზარი ქვეყნის გეგმიური ეკონომიკის ჩავარდნის არცერთი შემთხვევა სტალინის დროს დაფიქსირებული არ ყოფილა (იყო რამოდენიმე გამონაკლისი ომის დროს).

სახალხო მეურნეობის საერთო რენტაბელობა ქვეყნის მასშტაბით ყოველთვის დადებითი იყო.

საქართველოს ეკონომიკაც ერთიანი საერთო სახალხო გეგმის ნაწილი იყო და მის შესრულებაზე უშუალოდ პასუხისმგებელი რესპუბლიკის საგეგმო კომიტეტი იყო.

საქართველოს სოფლის მეურნეობა, სტალინურ ხუთწლიან გეგმებში მთლიანობაში არარენტაბელური იყო და ამის მიზეზი მისი რელიეფი (მთაგორიანობა) და მრავალნაკვეთიანობა იყო. დასამუშავებელი მიწის აქტიური ნაწილი 28 ათას ნაკვეთად იყო წარმოდგენილი, რაც მექანიზაციის საშუალებას ძალიან აბრკოლებდა. ენერგოშეიარაღებით რესპუბლიკა ერთერთ ბოლო ადგილზე იყო.

მიუხედავად ამისა, სუბტროპიკულ და მევენახეობა-მეხილეობის ზონებში, მაღალი რენტაბელობის კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობებიც საკმაოდ იყო, ბევრი მათგანის მოგება რამოდენიმე მილიონს აღწევდა. მეჩაიეობა, მეციტრუსეობა, მევენახეობა-მეხილეობა, თუ მას განვიხილავდით აგრო-სამრეწველო კომპლექსის ფარგლებში მაღალრენტაბელური იყო და რესპუბლიკის მასშტაბით ფარავდა არარენტაბელურ ანუ წამგებიან სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს. იმ ხანად რესპუბლიკაში ფუნქციონირებდა 799 კოლმეურნეობა, 692 – საბჭოთა მეურნეობა, 253 სხვა სახის (სანერგე მეურნეობები, სამეცნიერო კვლევითი ფართობები და ა.შ.). ცნობისათვის: ყოფილ საბჭოთა კავშირში, მხოლოდ ბალტიისპირეთის რესპუბლიკებში იყო სოფლის მეურნეობაში რენტაბელური საწარმოები.

საბჭოთა კავშირი სტალინის ხელმძღვანელობის დროს

(მოკლე ეკონომიკური მიმოხილვა)

სტალინი ხელმძღვანელობდა ქვეყანას 30 წლის განმავლობაში. ჩვენ უკვე ავლნიშნეთ, როგორი ქვეყანა ჩაიბარა მან, რომელსაც ფაქტიურად ხელმძღვანელობდა 1922 წლიდან ვ. ლენინის მძიმე ავადმყოფობის გამო.

თავისი მმართველობის პერიოდში სტალინმა გაღატაკებული, მშვიერი ქვეყანა, რომელიც დამოკიდებული იყო უცხოელი სახელმწიფოების კაპიტალზე, გადააქცია მსოფლიო მნიშვნელობის უძლიერეს, სამხედრო-ინდუსტრიულ ქვეყანად, რომელიც ამასთან ერთად მსოფლიოში წარმოადგენდა ახალი სოციალისტური ცივილიზაციის ცენტრს. ღარიბი და გაუნათლებელი ქვეყანა, მსოფლიო მასშტაბით უგანათლებლეს ქვეყანად იქცა. 50-იან წლებში მუშებისა და გლეხების პოლიტიკური და ეკონომიკური განათლება, არა თუ ჩამორჩებოდა, არამედ უსწრებდა მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანას, როგორც ევროპაში ისე ამერიკაში. ამ პერიოდში საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა გაიზარდა 41 მილიონი ადამიანით.

სტალინის დროს აშენდა 1500-ზე მეტი გიგანტური ინდუსტრიული ობიექტი, მათ შორის „დნეპრგესი“, „ურალმაში“, ხარკოვის სატრაქტორო ქარხანა, გორკის საავტომობილო გიგანტი, სტალინის სახელობის საავტომობილო ქარხანა მოსკოვში, ქარხნები მაგნიტოგორსკში, ჩელიაბინსკში, ნორილსკში, სტალინგრადში. საქართველოში გიგანტური მეტალურგიული და ქიმიური კომბინატები და მასთან ერთად ქალაქი რუსთავი, რომელშიც არსებობდა შედარებით მცირე მოცულობის საწარმოებიც. ქუთაისში ავტოგიგანტი, სატრაქტორო ქარხანა, ზესტაფონში ფეროშენადნობთა ქარხანა, თბილისში ელმავალმშენებელი, ჩარხმშენებელი ქარხნები, მაუდის კომბინატი, დასავლეთ

საქართველოში „რიონგესი“. რეგიონებში კი მცირე მოცულობის ჰესები. სსრ კავშირის მეცნიერებამ ერთერთი მოწინავე ადგილი დაიკავა მსოფლიოში, იგი ანგარიშგასანევი ძალა გახდა. ქვეყანაში სავაჭრო მიმოქცევაში არსებული მრავალნაირი და ხარისხოვანი საქონელი, მხოლოდ საბჭოთა წარმოების იყო და ტოლს არ უდებდა საერთაშორისო ანალოგიურ პროდუქციას.

1953 წელს მუშების ხელფასი მერყეობდა 800-დან 3000 მანეთამდე. მეშახტეების, მეტალურგების შრომის ანაზღაურება 8000 მანეთი იყო. ახალგაზრდა სპეციალისტების ხელფასი 1300 მანეთს აღემატებოდა. შედარებისათვის რაიკომის მდივნის ხელფასი 1500 მანეთიდან 2000 მანეთამდე იყო მერყეობდა. პროფესორის და აკადემიკოსის ხელფასი მერყეობდა 8000-და 10000 მანეთამდე.

ავტომობილი „მოსკვიჩი“ 9000 მანეთი ღირდა, თეთრი პური (1კგ) 3 მანეთი, შავი პური 1 მანეთი. საქონლის ხორცი (1კგ) 12,5 მანეთი თევზი 8,3 მანეთი. რძე (1 ბოთლი) 2,2 მანეთი, კარტოფილი (1კგ) 0,45 მანეთი ლუდი „ჟიგულიოვსკოე“ (0,6 ლ) 2,9 მან. სასადილოში კომპლექსური სადილი 2 მან. 2 ადამიანზე, საღამო რესტორანში (კარგი ვახშამი) ერთი ბოთლი ღვინით 25 მანეთი.

ამავე დროს სსრ კავშირს, რომ იტყვიან „კბილებამდე“ შეიარაღებული 5,5 მილიონიანი არმია ყავდა, რომელიც საუკეთესო იყო მსოფლიოში.

1946 წელს დაიწყო სერიოზული მუშაობა ატომურ იარაღზე, შეიქმნა სპეციალური სახელმწიფო კომიტეტი ლ.ბერიას ხელმძღვანელობით. ამავდროულად პარალელურად მიმდინარეობდა სარაკეტო ტექნიკაზე, ტექნოლოგიური პროცესების ავტომატიზაციაზე, კოსმოსური აპარატების შექმნაზე, ქვეყნის გაზიფიკაციაზე და ა.შ. მუშაობა.

პირველად მსოფლიოში ატომური ელექტროსადგური და პირველი ატომური ყინულმჭრელიც სსრკ-ში შეიქმნა.

ამრიგად სსრკ-ში, ბოლო სტალინურ ხუთწლეულში 1946-1950 წწ. ურთულეს სამხედრო-პოლიტიკური დაპირისპირების პირო-

ბებში კაპიტალისტურ ქვეყნებთან, უცხოური დახმარების გარეშე, მხოლოდ საკუთარ რესურსებზე დაყრდნობით გადაიჭრა სამი სოციალ-ეკონომიკური მნიშვნელობის ამოცანა: 1. სახალხო მეურნეობის აღდგენა, 2. მოსახლეობის ცხოვრების დონის განუხრელი ზრდა, 3. გაკეთდა მომავლისაკენ სერიოზული ნახტომი.

აშშ-ს პრეზიდენტობის კანდიდატმა სტივენსონმა შეაფასა რა სსრკ-ში მიმდინარე პროცესები განაცხადა: – „თუ სტალინურ რუსეთში წარმოების ზრდის არსებული პროცესები შენარჩუნებული იქნება, მაშინ 1970 წლისათვის რუსული წარმოება 3-4-ჯერ გადააჭარბებს ამერიკულს“.

ი.სტალინი დღეში 16-18 საათი მუშაობდა, მის დროს აღმოაჩინეს და საექსპლუატაციოდ საფუძველი ჩაუყარეს ნავთობისა და გაზის ახალ საბადოებს, 2,5-ჯერ გაიზარდა ოქროს მოპოვება და სხვა ძვირფასი მეტალების წარმოება, დაიწყო ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო მიწების გასარწყავების გრანდიოზული პროექტი.

სტალინის გარდაცვალების შემდეგ, ცენტრალური ბანკის საცავებში, რომლებიც განთავსებული იყო რამოდენიმე ქალაქში, 2800 ტონა ოქრო და 4350 ტონა ვერცხლი იყო ზოდების სახით. ქვეყანაში კონვენტირებული ვალუტის რაოდენობა (დოლარი, სტერლინგი, ფრანკი, გერმანული მარკა-დოლარზე გადაყვანით 212 მილიარდს აღემატებოდა, დღევანდელი საზომით, თითქმის ერთი ტრილიონი,

სტალინმა აკრძალა უცხო ქვეყნების დახმარება, მხოლოდ პოლონეთის დედაქალაქში დაუშვა გამონაკლისი „მეგობრობის“ მრავალსართულიანი სასახლის აშენების დროს. მისი დევიზი იყო; „ყველაფერი საბჭოთა ხალხისათვის“. იგი თავის თავს და მთავრობასაც საბჭოთა ხალხის მოვალედ თვლიდა. „ჩვენ ვალში ვართ საბჭოთა ხალხთანო“ – განაცხადა მან გერმანიაზე გამარჯვებისათვის მიძღვნილ საზეიმო ბანკეტზე.

განახლების პროცესები მიმდინარეობდა სოფლის მეურნეობასა და კვების მრეწველობაშიც. მოდერნიზაცია გაუკეთდა

თბილისში არსებულ შამპანურის და კონიაკის ქარხნებს. სოფ-
ლად აშენდა 100 -მდე ჩაის ფაბრიკა, 120-მდე ღვინის ქარხანა
და ა.შ.

სამაულო ომის დროს დანგრეული საწარმოები, მტრის მიერ
ოკუპირებულ ტერიტორიებზე 1947 წელს არა მარტო აღად-
გინეს, არამედ აღჭურვეს ახალი ტექნოლოგიებით. ქვეყნის
სამრეწველო პოტენციალი 1940 წელთან შედარებით 1950 წელს
ორჯერ გაიზარდა. ამავე პერიოდში ევროპაში არსებული ომში
მონაწილე დაზარალებული ქვეყნების უმრავლესობამ ომამდელ
დონესაც კი ვერ მიაღწია. გამონაკლისი მხოლოდ აშშ და სა-
ფრანგეთი იყო.

კვების ძირითად პროდუქტებზე ფასები, ომის დამთავრები-
დან 5 წლის განმავლობაში შემცირდა 2-ჯერ, მაშინ, როდესაც
ომში მონაწილე კაპიტალისტურ ქვეყნებში ფასები კვების პრო-
დუქტებზე 2-ჯერ გაიზარდა.

1945 წელს ბურჟუაზიულმა ეკონომისტებმა თავიანთი გაან-
გარიშებით „დადგინეს“, რომ მათი პროგნოზით საბჭოთა კავ-
შირის ეკონომიკა 1940 წლის დონეს მიაღწევს მხოლოდ 1965
წელს, ამასაც იმ შემთხვევაში, თუ მოახერხეს უცხოური სესხის
აღება. საბჭოთა კავშირი კი ამ დონეზე გავიდა 1949 წელს, ისე,
რომ უცხოური სესხი არ აუღია.

1947 წელს საბჭოთა კავშირმა გააუქმა საბარათე სისტემა,
ხოლო 1948 წლიდან 1954 წლამდე ყოველწლიურად ამცირებდა
ფასებს კვების პროდუქტებზე და ფართო მოხმარების საგნე-
ბზე. ბავშვების სიკვდილიანობა 1950 წლისათვის შემცირდა
2-ჯერ 1940 წელთან შედარებით, ხოლო ექიმების რაოდენობა
გაიზარდა 1,5-ჯერ. სამეცნიერო დაწესებულებების რაოდენობა
გაიზარდა 40 %, ხოლო სტუდენტთა რაოდენობა 50 % და ა.შ.

სტალინის პიროვნების უბინძურესმა კრიტიკოსმა, ხრუშ-
ჩოვმა, ფაქტიურად დაშალა საზღვარგარეთ კომუნისტური და
მუშათა პარტიები, ჩინეთმა ფაქტიურად განწყვიტა ურთიერთო-
ბა სსრ კავშირთან, ხოლო ალბანეთმა დიპლომატიური ურთიერ-
თობაც და ადრიატიკის სანაპიროზე არსებული, უმძლავრე-

სი სამხედრო-საზღვაო ბაზიდან, რომელიც მთელ ხმელთაშუა ზღვას აკონტროლებდა – საბჭოთა კავშირი გამოაძევა.

სტალინის დანატოვარი ოქრო, ვერცხლი და სხვა სიმდიდრე კოლონიალიზმიდან განთავისუფლებულ ე.წ. დამოუკიდებელ ქვეყნებს დაახარჯა. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ ხრუმ-ჩოვმა 10 წელიწადში ოქროს მარაგი 341 ტ-მდე შეამცირა. ეგვიპტეში ასუანის უდიდესი ჰიდროელექტროსადგური ააშენა, ინდოეთში უზარმაზარი მეტალურგიული კომბინატი თავისი ინფრასრუქტურით. კონგოში, კენიაში, ეთიოპიაში და აფრიკის სხვა ქვეყნებში სტუდენტური ქალაქები უნივერსიტეტებით, სპორტული ბაზებით, ქარხნებით, ფაბრიკებით, ქვეყნის ხელ-შეუხებელი სასურსათო ბაზები გახსნა და ახლად „გამომცხვარ“ ქვეყნებში სურსათი, მედიკამენტები და სხვა სტრატეგიული მასალები გააგზავნა. იგივე გააკეთა აზიაშიც, კერძოდ: ინდოეთში, ლაოსში, კამბოჯაში, ჩრდილოეთ კორეაში. თავისი შეზღუდული გონებით იგი თვლიდა, რომ განვითარებად ქვეყნებში დაამყარებდა სოციალისტურ წყობას. ცხადია ეს ვერ მოახერხა, ახლად შექმნილ ქვეყნებში თითქმის ყოველ წელს ან წელიწადში რამოდენიმეჯერ იცვლებოდა მთავრობები და ბევრმა ე.წ. „მეგობარმა“ ქვეყანამ საბჭოთა სპეციალიტები და ზოგმა დიპლომატებიც კი კინწისკვრით გამოყარეს. სსრ კავშირიც და მისი დახმარებაც „ფეხებზე დაიკიდეს“. ამ დროს კი საბჭოთა ადამიანები შიმშილობდნენ და მათი ცხოვრების დონე დაღმავალი გზით მიდიოდა.

არც კუბის ავანტიურამ გაამართლა, მეტიც კინალამ ბირთვულ ომში ჩაითრია მსოფლიო.

სწორედ ხრუმჩოვის ავანტიურამ ჩაუყარა საფუძველი უზარმაზარი ქვეყნის ნგრევას და იგი დაინგრა კიდევაც.

შტრიხები სტალინის ჟენოზის შესახებ

იგი დაიბადა ქ.გორში, ღარიბი მენალის ოჯახში. მამას – ბესარიონს სურდა შვილი მენალე გამოსულიყო, ხოლო დედას ეკატერინე გელაძეს, რომელიც კერვით და მრეცხაობით შოულობდა სარჩოს, ამავე დროს სიცოცხლის ბოლომდე იყო ღრმადმორწმუნე, შვილისათვის დიაკვნობა უნდოდა და ამიტომ შეიყვანა გორის სასულიერო სასწავლებელში. პატარა სოსომ, რომელმაც სასწავლებელი ფრიადზე დაამთავრა და სასწავლებლის მგალობელთა გუნდშიც მღეროდა, ბიბლიოთეკის ხშირი სტუმარი იყო, სადაც ძირითადად საერო წიგნებს კითხულობდა.

გორის სასწავლებლის წარდგინებით მან სახელმწიფო დაფინანსება მიიღო და ჩაირიცხა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც ერთ-ერთი საუკეთესო სასწავლებელი იყო რუსეთის იმპერიის სამხრეთ პროვინციებში. ეს ის პერიოდი, როდესაც რუსეთში ძლიერდება ანტისახელისუფლებო მოძრაობა. იქმნება განსხვავებული იდეოლოგიის პარტიები და პოლიტიკური მიმართულებები. იმპერიაში პირველად „ნაროდნიკებმა“ დაიწყეს უპრეცედენტო ტერორი, რომელთა მსხვერპლიც გახდნენ ძალიან მაღალი რანგის ჩინოვნიკები, გუბერნატორები, მინისტრები, პრემიერ-მინისტრი და ორი იმპერატორიც კი...

რუსეთის პოლიტიკურ პარტიებს ერთმანეთთან სასტიკი ბრძოლა ქონდათ გაჩაღებული, რომლებიც ძირითადად ბეჭდური ხასიათის იყო, თუმცა საჭიროების მიხედვით ტერორსაც არ ერიდებოდნენ.

მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლის ავანგარდში კავკასიის რეგიონიც იყო. ბრძოლაში ხალხის ფართო მასებიც ახერხებდნენ ჩართვას. კავკასიაში მოღვაწე პარტიებს შორის ერთ-ერთი ძლიერ პოლიტიკურ გაერთიანებას წარმოადგენდა სოციალ-დემოკრატიული პარტია, რომელიც სხვებთან შედარებით ყველაზე ინტერნაციონალური იყო. პარტიის საფუძველს

მარქსიზმი წარმოადგენდა, რომელმაც გიმნაზიებსა და სემინარიებშიც ფართოდ მოიკიდა ფეხი.

სწორედ სემინარიაში შეტანილი არალეგალური ლიტერატურიდან გაეცნო სემინარიისტი ჯულაშვილი მარქსიზმს და საფუძვლიანად შეისწავლა იგი. ამას ხელი მისმა მემამბოხე ხასიათმაც შეუწყო. მან ბოლო კურსზე მიატოვა სემინარია და მიუხედავად იმისა, რომ წარმატებული მოსწავლე იყო და კარგ კარიერასაც უწინასწარმეტყველებდნენ... დაადგა პროფესიონალი რევოლუციონერის სახიფათო და ბობოქარ გზას.

21 წლის იყო, როდესაც ამიერკავკასიის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთ ერთი ლიდერი გახდა და მისმა სახელმა რუსეთის იმპერიაშიც იქუხა. პირველად იგი ბათუმში ჩატარებული მუშათა გაფიცვებისა და დემონსტრაციებისათვის დააპატიმრეს. ციხიდან რამოდენიმე თვეში გაანთავისუფლეს და განთავისუფლების შემდეგ ბაქოში გადავიდა სამუშაოდ, მანამდე მოასწრო ოჯახის შექმნა ულამაზეს და უსათნოეს სვანიძის გვარის ქალბატონზე.

1906 წელს იგი რუსეთში მიდის, მას უკვე თანაპარტიელები იცნობენ, როგორც შეუპოვარ და უმნიცვლო რეპუტაციის მქონე მარქსისტს და მალე იგი პარტიის ერთ ერთი ლიდერიც ხდება. მას უკვე მიმოწერა აქვს ლენინთან.

იმპერიის ჟანდარმერიას შეუმჩნეველი არ დარჩენია ახალგაზრდა კავკასიელის აქტიურობა. იგი ხუთჯერ გადაასახლეს ციმბირში, საიდანაც ოთხჯერ გამოიქცა, ხოლო, ბოლო მეხუთე გადასახლება ციმბირის უკიდურეს ჩრდილოეთით მდებარე სოფელ ტურუხანსკში, მარქსიზმის კლასიკოსთა შრომების უფრო ღრმად შესწავლას მოანდომა, თანაც პირველი მსოფლიო ომი, რომელშიც რუსეთი ჩაერთო, მისთვის საინტერესო არ იყო, არც ჯარისკაცის დეზერტირობა მოსწონდა, ალბათ გუმანიტ გრძნობდა იმპერიის დასასრულის მოახლოებას და დიდი ნახტომისათვის ემზადებოდა.

მისი ნიჭის პირველი გამონათება 15 წლის ასაკში გამოჩნდა, როდესაც მან თავისი ლექსი დიდი ილიას გაზეთ „ივერიაში“

გამოაქვეყნა, რომელმაც შეაქო ყმანვილი და დიდი მომავალიც უნინასწარმეტყველა. ლექსის უშუალობა, სილალე და მასში ჩაქსოვილი პატრიოტიზმი არც „დედაენის“ გენიალურ შემქნელს იაკობ გოგებაშვილს დარჩენია შეუმჩნეველი და იგი თავის უკედავ ქმნილებაში შეიტანა. ჩემმა თაობამ ზეპირად იცის მისი ლექსი „ვარდს გაეფურჩქნა კოკორი, გადახვეოდა იასა“... და ა.შ. მისი გზა პოეზია არ იყო, თუმცა ძალიან უყვარდა ლექსები და აკადემიკოს შ. ნუცუბიძის რუსულ ენაზე ნათარგმნ „ვეფხისტყაოსანში“ ავტორის თანხმობით ერთი კუპლეტი კითხვის დროს წამიერად ხელახლა დანერა, რითაც ალტაცებაში მოიყვანა მთარგმნელი, რომელიც ამ კუპლეტზე დიდხანს მუშაობდა, მაგრამ ისეთი მაინც არ გამოუვიდა როგორიც სურდა, სტალინმა კი... წამები მოანდომა მას.

38 წლის იყო გადასახლებიდან რომ ჩამოვიდა პეტერბურგში. ვ. ლენინმა მაშინვე ჩართო თავის საახლობლო გუნდში, რომელიც დროებით მთავრობას ებრძოდა და ახალ სოციალისტურ რევოლუციას ამზადებდა. ამ ბრძოლის მომზადებაში და ორგანიზაციაში ჩართული სტალინი (კობა მისი რევოლუციური ფსევდონიმი) ყველაზე რთულ დავალებებს ასრულებდა.

ხელისუფლებაში მოსულ ბოლშევიკურ მთავრობაში მას რამოდენიმე წამყვანი თანამდებობა ეკავა, მისმა პოლიტიკურმა ვარსკვლავმა მაშინ დაიწყო ამოსვლა, როდესაც ლენინის წინადადებით იგი ბოლშევიკური პარტიის გენერალურ მდივნად აირჩიეს, რომელიც სტალინმა მთავარ პოლიტიკურ შტაბად აქცია, ხოლო ლენინის ავადმყოფობის დროს, 1922 წლიდან სტალინი ქვეყნის ფაქტიური მმართველი ხდება, ლენინის გარდაცვალების შემდეგ გაჩაღებულ პოლიტიკურ ბრძოლაში ამარცხებს ისეთ გიგანტებს, როგორებიც იყვნენ ტროცკი, ზინოვიევი და კამენევი, რიკოვი და სხვები. 1930 წლიდან იგი უკვე ქვეყანაში აბსულუტურ ძალაუფლებას ფლობს და ფაქტიურად მსოფლიო მუშათა მოძრაობის ბელადიც ხდება.

დაიწყო მსოფლიო ისტორიაში არნახული სრულიად ახალი ფორმაციის, გიგანტური სახელმწიფოს მშენებლობა. მსოფლიო

გაკვირვებით ადევნებდა თვალს დედამიწის 1/6 მდებარე ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებს. მათ თვალწინ ყალიბდებოდა სუპერ სახელმწიფო, რომლის აშენების საიდუმლო მხოლოდ ერთ-მა კაცმა იცოდა და ეს სტალინი იყო.

იყო თუ არა სტალინი გაუნათლებელი, მშიშარა, უნიათო, როგორც ხრუშჩოვმა ყრილობაზე განაცხადა: „სტალინის მსოფლიო ომში უნდოდა, რომ საბჭოთა კავშირი დამარცხებულიყო, მაგრამ საბჭოთა ხალხმა მას ამის საშუალება არ მისცაო“. ამაზე მეტ სისულელეს გიჟიც კი ვერ მოიფიქრებს.

ხრუშჩოვის ამ ნაბოღვარს და სხვა ბრალდებებს მე ანალიზს შეგნებულად არ გავუკეთებ. მოვიყვან მხოლოდ საზღვარგარეთელი დიდი ქვეყნების ლიდერებისა და ცნობილი საბჭოთა მხედართმთავრების, გამოჩენილი კონსტრუქტორების გამო-ნათქვამებს.

როდესაც აშშ-ს პრეზიდენტი ფრანკლინ რუზველტი იალტის კონფერენციიდან ვაშინგტონში დაბრუნდა, მას ინტერვიუ სთხოვა გავლენიანმა ამერიკულმა გაზეთმა „ნიუ-იორ ტაიმსმა“ კორესპოდენტის კითხვაზე „ვინ არის მარშალი სტალინი?!“ პრეზიდენტმა უპასუხა: – „დღევანდელ მსოფლიოში იგი ყველაზე ძლიერი პოლიტიკური ფიგურაა, რომელსაც ჩვენთან პაექრობაში (იგულისხმება უ. ჩერჩილი) თეირანსა და იალტაშიც ყველაფერი მიიღო რისი მიღებაც სურდა, მის წინაშე ჩვენი მხარე უძლური იყო, იგი რკინისებური ლოგიკით იცავდა თავის პოზიციებს, რომელმაც ჩვენ ფაქტიურად ვერაფერი დავუპირისპირეთ, მე ბედნიერი ვარ, რომ ბედმა ასეთი პიროვნებას შემახვედრაო“. ასეთი პასუხი გასცა აშშ-ს პრეზიდენტმა, რომელიც იმდროინდელი მსოფლიოს ერთ-ერთი ლიდერი და პოლიტიკურ ბრძოლებში გამობრძმედილი მოღვაწე იყო.

სტალინის დაბადების 80 წლისთავზე ინგლისის თემთა პალატაში, სპეციალურად მივიდა მოხუცი უ. ჩერჩილი და მაღალი ტრიბუნიდან სიტყვა წარმოთქვა სტალინის დაბადების ამ თარიღთან დაკავშირებით, რომელიც ასეთი სიტყვებით დაამთა-

ვრა: „სტალინი იყო პიროვნება, რომლის მსგავსი მხოლოდ 10 საუკუნეში ერთხელ შეიძლება დაიბადოს“.

სიტყვის დამთავრების შემდეგ იგი ჩამოვიდა ტრიბუნიდან და თავისი ჩქარი ნაბიჯებით პარლამენტის დერფანში გავიდა, მას წამოეწია ახალგაზრდა დეპუტატი, შეაჩერა და ჰკითხა: „სერ თქვენ ზედმეტად ხომ არ წარმოაჩინეთ სტალინის პიროვნება?“. ჩერჩილმა თავისკენ ახლოს მისწია იგი და ხმადაბლა უთხრა: „არა სერ, პირიქით დავაკელიო.“

ომი მთავრდებოდა, როდესაც მოსკოვში სტალინთან შესახვედრად ფრანგი პოლიტიკური მოღვაწე (შემდგომში საფრანგეთის პრეზიდენტი) დე გოლი ჩამოვიდა, აია რას წერს იგი: „მან თავისი აგარაკის ფართო ვერანდაზე მიმიღო, ჩემსკენ რამოდენიმე ნაბიჯი გადმოდგა, ხელი ჩამომართვა და მოწულ საყარძელზე მიმითითა, მე რამოდენიმე წუთი გახევებული ვიდექი მის წინაშე და წინ ფეხიც კი ვერ გადავდგი, მან ულვაშებში ოდნავ ჩეუმჩნევლად ჩაიღიმა და ხელკავით სავარძლისაკენ წამიყვანა.“

აი, რა წერია მოსკოვში ახლაბან გამოცემულ „დიდი სამამულო ომის ენციკლოპედიაში.“ ომის დაწყების პირველ დღეს სტალინის კაბინეტში შემთხვევით აღმოჩნდა კომინტერნის აღმასკომის გენერალური მდივანი, გიორგი დიმიტროვი, რომელიც მასთან მეგობრობდა: „სტალინის კაბინეტში იმყოფებიან მოლოტოვი, ვოროშილოვი, კაგანოვიჩი, მალენკოვი. განსაკუთრებული სიმშვიდე, თვითდაჯერებულობა იგრძნობა, როგორც სტალინში, ისე სხვებში. რედაქციას უკეთებენ სამთავრობო განცხადებას, რომლითაც რადიოში უნდა გამოვიდეს მოლოტოვი. ეძლევათ განკარგულებები არმიასა და ფლოტს. ყალიბდება მობილიზაციისა და სამხედრო მდგომარეობის ღონისძიებები.“

ასეთი ჩანაწერები ენციკლოპედიაში ბევრია. სპეციალურ ჟურნალში იწერებოდა სტალინთან ვინ შედიოდა და რა საკითხზე. ომის დაწყების პირველ დღეს სტალინთან კაბინეტში შედიოდნენ პოლიტიბუროს წევრები და მაღალი რანგის სამხედროები, ზოგიერთი რამოდენიმეჯერაც.

სად იკვეთება აქ სტალინის დაბნეულობა და შიში, რომ იგი თითქოს რამოდენიმე დღე თავის აგარაკზე იყო ჩაკეტილი და პოლიტბიუროს წევრებმა ძლივს მიიყვანეს კრემლში!, როგორც ამას გარენარი ხრუშჩოვი წერს.

ახლა მივუბრუნდეთ სამხედროებს, რომლებსაც უშუალო შეხვედრები ქონდათ უმაღლეს მთავარსარდალთან და ყველაზე უკეთ იცნობდნენ მას, როგორც სამხედრო სტრატეგს. აქვე საჭიროდ ვთვლი ავლნიშნო, რომ მათი მემუარები თუ მოგონებები ინერებოდა ხრუშჩოვის ზეობის პერიოდში, რომელიც მათზე არნახულ ზეწოლას ახდენდა. ხრუშჩოვი ითხოვდა განედიდებიათ მისი, როგორც სამხედროს როლი (იგი არმიისა და ფრონტის სამხედრო საბჭოს წევრი იყო) და დაეკნინებიათ სტალინი, როგორც სამხედრო მოღვაწე და მთავარსარდალი.

არაერთმა მაღალი რანგის სამხედრო მოღვაწემ, რომლებსაც უშუალო შეხება ჰქონდათ მთავარსარდალთან არ იკადრა ტყუილი, მათ შორის ომის შემდეგ შერისხულებმაც, რომელთა შორის იყო სტალინის გენერალური შტაბის უფროსი და შემდეგ მისი მოადგილე გ.ჟუკოვიც. სამამულო ომის ენციკლოპედიაში გ.ჟუკოვი წერს:

„ამბობენ, რომ ომის პირველ კვირას, სტალინი თითქოს იყო დაბნეული, რომ მან ვერ შეძლო რადიოთი სიტყვით გამოსვლა და თავისი გამოსვლა დაავალა ვ.მოლოტოვს. ეს მოსაზრება არ შეესაბამება სინამდვილეს. რასაკვირველია ომის პირველ საათებში სტალინი დაბნეული იყო, მაგრამ მალე შევიდა იგი ჩვეულ ფორმაში და მუშაობდა დიდი ენერგიით.“

მაღალ შეფასებას აძლევს მის როგორც სამხედროს მოღვაწეობას საბჭოთა კავშირის მარშალი ვასილევსკი, ავიაციის მარშალი გოლოვანოვი, მარშალი რიბალკო და სხვები. აგრეთვე სახელმწიფო მოღვაწეები: მოლოტოვი, კაგანოვიჩი, ცნობილი სამხედრო კონსტრუქტორები: იაკოვლევი, ტუპოლევი, ბრაგინი, ტანკისტები, ავიამოტორების კონსტრუქტორები და სხვები.

თავის მემუარებში ნავთობის მრეწველობის 29 წლის მინისტრი ბაიბაკოვი წერს: „როდესაც მტერი ჩრდილოეთ ნავთობ-

სარეწებს მოადგა და გარდაუვალი გახდა მათი დაკარგვა, სტალინმა დამიბარა და მომცა დავალება: – მტერი მალე ხელში ჩაიგდებს მაიკოპის და გროზნოს ნავთობსაბადოებს. შენ დღესვე უნდა გაფრინდე ადგილზე და უნდა უზრუნველყო საბადოების მუშაობა ბოლო წუთამდე. როდესაც მტერი ისე ახლოს მოვა, რომ საბადოების ხელში ჩაგდებას რამოდენიმე წუთში შეძლებს, შენ მხოლოდ მაშინ უნდა ააფეთქო ქაბურღილები. თუ დროზე ადრე ააფეთქებ ან მტერს ხელში ჩაუვარდება გამართული ქაბურღილი – დაიხვრიტები. გამაჟრჟოლა, ეს ხომ აუცილებელი სიკვდილია! – ამხანაგო სტალინ, თქვენ მე არჩევანს არ მიტოვებთ – გავბედე მე... – არჩევანი შენს თავშია – მითხრა და თავზე მიმითითა.“

მინისტრმა ბელადის დავალება შეასრულა. ტყვიების ზუზუნში ამუშავებდა ქაბურღილებს, ბოლომდე აწვდიდა პროდუქციას ქვეყანას და მხოლოდ მაშინ ააფეთქა ისინი, როდესაც მტერი რამოდენიმე მეტრში იყო.

საინტერესო რამ წერია ლ.კაკანოვიჩის მოგონებებში, რომელიც ომის პერიოდში გზათა მინისტრიც იყო და ხელმძღვანელობდა სტრატეგიული საწარმოების ურალში გადატანას, ხოლო ომის ბოლო პერიოდში ფრონტის ხაზის საჭირო საჭურვლითა და საბრძოლო მასალებით მომარაგებას. ეს დავალებები მან ბრწყინვალედ შეასრულა და სოციალისტური შრომის გმირობაც დაიმსახურა.

პოლონეთის საზღვართან საბჭოთა არმია დგას და ემზადება მორიგი შეტევისათვის – წერს იგი, მაგრამ რკინიგზა ვერ უზრუნველყოფს საჭირო ტვირთის მიწოდებას, ვინაიდან იმ მიმართულებით ერთლიანდაგიანი რელსები იყო დაგებული და სარკინიგზო შემადგენლობები ბევრ დროს კარგავენ გზაში. ფრონტის ხაზიდან მომავალი და ფრონტზე მიმავალ მატარებლებს მხოლოდ სადგურებში აქვთ შესაძლებლობა გვერდი აუქციონ ერთმანეთს. ამ საკითხის განხილვის გადანყვეტილება ვერ მოეძებნეთ. სტალინმა რუქა მოითხოვა და სამხედროებს ჰკითხა: „საბჭოთა ჯარების განლაგების სიახლოვეს არის

მინდვრები? პასუხი იყო დადებითი. მერე მე მომიბრუნდა და მკითხა – ტვირთისაგან დაცლილი შემადგენლობები უკან რომ არ დავაბრუნოთ და მინდვრებზე დავაგოთ ლიანდაგები და იქ გავაჩეროთ ცარიელი ეშელონები, ჩვენი სარკინიგზო პარკი შეძლებს საჭირო ტვირთის შეუფერხებლად მიტანას ადგილზე? – გავცივდი, რასაკვირველია შევძლებთ ამხანაგო სტალინ, მე უკვე დღეიდანვე შევუდგები სათადარიგო ლიანდაგების დაგებას და ფრონტს შეუფერხებლად მივანვლით საჭურველს.”

როდესაც სტალინგრადის დაკარგვის აშკარა საფრთხე შეიქმნა და მტერმა ქალაქის განაპირა ზოლში ფაქტიურად შეაღწია, კრემლში გაიმართა თათბირი, რომელიც ეძღვნებოდა სტალინგრადის დაცვას. სხდომას რამოდენიმე პოლიტიბუროს წევრის გარდა ესწრებოდნენ: გენერალური შტაბის უფროსი, სტალინგრადის ფრონტის სარდალი და მისი შტაბის უფროსი. სხდომას ესწრებოდა აგრეთვე პოლკოვნიკი შტემენკო ოპერატიული სამმართველოს თანამშრომელი, იგი ცალკე მაგიდასთან იჯდა.

სხდომა თითქმის დამთავრებული იყო, როდესაც სტალინი, რომელიც სხდომის დროს როგორც ყოველთვის დადიოდა, შეჩერდა შტემენკოს წინ და პკითხა: „თქვენ გაქვთ რაიმე მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით?“ – შტემენკომ რომელიც უკვე სმენაზე იდგა, მოახსენა: „დიახ ამხანაგო სტალინ, მე სტალინგრადიდან ვარ და კარგად ვიცნობ ქალაქს“.

სტალინმა პოლიტიბუროს წევრები დაითხოვა – წერს თავის მემუარებში უკვე არმიის გენერალი შტემენკო – და კაბინეტში დაგვიტოვა მხოლოდ სამხედროები. მან სათათბირო მაგიდასთან მიგვიწვია, თვითონ ჩემს მოპირდაპირე მხარეს დადგა და მითხრა: „აბა დაიწყეთ“.

– სტალინგრადში არის ვიწრო ქუჩები, რომლებიც ტანკებს მანევრირების საშუალებას არ მისცემს დაბლოკავს მათ, ჩვენ უნდა შევუშვათ ქალაქში გერმანული სატანკო დივიზიები, ხოლო გადარჩენილ და ნახევრად დანგრეულ სახლებში განვთავსოთ ტანკსანიანალმდეგო საშუალებებით აღჭურვილი ჩვენი

მებრძოლები, ქუჩების ბოლო მონაკვეთები უნდა დაინაღმოს. ქუჩებში გაჩხერილი ტანკები ფაქტიურად ბრძოლებში ველარ ჩაებმებიან, ჩვენ კი მათ სახლების ფანჯრებიდან „დავცხებით“ და იქვე ქუჩებში გავანადგურებთ.

– რას იტყვით ამხანაგებო? – ყველა გაისუსა, მხოლოდ ოპერატიული სამმართველოს უფროსმა ხმადაბლა თქვა: „ჩვენ ეს ვარიანტი განვიხილეთ, მაგრამ უარი ვთქვით, გვინდა „მოვძებნოთ ქალაქის შენარჩუნების სხვა ვარიანტები“.

– ამხანაგო გენერალო, ჩვენ სპექტაკლს კი არ ვდგამთ, ომი გვაქვს მოსაგები, უპირველესად ეს უნდა გვახსოვდეს, გადით გვერდით ოთახში და დეტალურად დაამუშავეთ ამხანაგ პოლკოვნიკის ვარიანტი, გეძლევათ ამისათვის 2 საათი დრო, მე ამ ვარიანტს მხარს ვუჭერ.

ჩემი წინადადება მიღებული იქნა, გერმანელები ხუთ ქუჩაზე „შევიტყუეთ“ და იქვე დავამარცხეთ.

სამნუხაროდ, თანამედროვე მსოფლიო (და მათ შორის რუსეთიც და საქართველოს ზოგიერთი ვაიპოლიტიკოსი) ცდილობს სტალინის და საბჭოთა კავშირის როლის დაკნინებას მეორე მსოფლიო ომში და ამას ხელს რუსული შოვინიზმიც უწყობს. ყოველივე ამის ავტორი კი ავადმყოფი ხრუშჩოვი იყო, რომელიც ისე დააბრმავა სტალინის სიძულვილმა, რომ რეალური სინამდვილე ისე დაამახინჯა, რომ ომის მონაწილე სხვა ქვეყნების დღევანდელ ლიდერებს გაუჩნდათ იმის განცდა, რომ იგი მათმა ქვეყნებმა მოიგეს. ახლახან მიხვდნენ ხრუშჩოვის მზაკვრობას ზოგიერთები, თუმცა სიმართლის ბოლომდე თქმა მაინც უჭირთ (ეს ახლახან ორი სხვადასხვა ავტორის მიერ გამოცემულ ენციკლოპედიებშიც იგრძნობა).

მე (და ალბათ ქართველების უდიდეს ნაწილს) გვაკვირვებს რუსულ შოვინიზმს აყოლილი ზოგიერთი გზააბნეული ქართველების საქციელი, რომლებიც ჯერ კიდევ ქართველთ მოძულე ხრუშჩოვის ნაბოდვარი ტყვეობიდან ვერ განთავისუფლებულან. განსაკუთრებით, კი „გორელი პოლიტიკოსების“ ჩვენთვის აუხსნელი საქციელი სტალინის ძეგლთან დაკავშირებით.

ნელა, მაგრამ ყინული მაინც ღლვება და ქართველების დიდი ღვანლი არა მარტო ომის მოგებაში და ატომური ზესახელმწიფოს შექმნაში, არამედ ბევრ რამეში გამოჩნდება.

მადლობა მინდა ვუთხრა გაზეთ „ასავალ-დასავალს“, რომელმაც გამოაქვეყნა ცნობილი მკვლევარის ლ.დოლიძის გრძელი ინტერვიუ სტალინის დაბადების 140 წლისთავთან დაკავშირებით.

გამოფხიზლდით ქართველებო, ნუ შევუწყობთ ხელს მტერს, დაიცავით სიმართლე.

ბოლოთქაა

ი.სტალინი მარქსიზმის თეორეტიკოსი იყო, მის თვალსაწიერს არც ეკონომიკური პრობლემები გამოორჩენია. მისი ეკონომიკური თეორიები დღემდე არაა ბოლომდე შესწავლილი. სამწუხაროდ ახალი თაობის მეცნიერთათვის, სტალინი, როგორც პიროვნება, სახელმწიფო მოღვაწე და მეცნიერი საინტერესო არ არის, ალბათ იმიტომ, რომ სოციალიზმს, როგორც საზოგადოებრივ ფორმაციას ევროპაში, ამერიკაში და ჩვენშიც მომხრეები აღარ ყავს, სამაგიეროდ ჩინეთმა თავისი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება სტალინის და მისი მოწაფეების, მაოდუდუნისა და დენსიაოპინის შრომებზე ააგეს და არნახულ წარმატებასაც მიაღწიეს.

სტალინიზმს გააფთრებული ებრძვიან ქართველები?! რაც მსოფლიო საზოგადოების პროგრესული ნაწილის დიდ გაცეზებას იწვევს. როგორც ჩანს დღევანდელი საქართველო არაა მზად შეაფასოს მისი როლი მსოფლიო ისტორიაში.

„სტალინის დარი გენიოსები შეიძლება 10 საუკუნეში ერთი დაიბადოს“, განაცხადა ჩერჩილმა სტალინის დაბადების დღეს, თემთა პალატაში. იგი სოციალიზმის დაუძინებელი მტერი იყო, მაგრამ სტალინის ფენომენს გვერდი ვერ აუარა, თავადაც დიდი პიროვნება იყო და იმიტომ.

მე, გავბედე და ჩემი შესაძლებლობის ფარგლებში შევეცადე შევხებოდი მისი ეკონომიკური აზროვნებისა და საქმიანობის ზოგიერთ მხარეს. ცხადია გამოჩნდებიან ადამიანები, რომლებიც ჩემს მოსაზრებებს არ გაიზიარებენ, მე გავებით მოვეკიდები ყველა იმ მოსაზრებას, რომელსაც მეცნიერული საფუძველი ექნება.

ღრმად მწამს, რომ მომავალი თაობა შეისწავლის სტალინიზმს და მის პიროვნებას. გენიოსების გაგებას და აღიარებას დრო ჭირდება, მაგრამ ვაგლახ, რომ ჩემი თაობა ამას დიდი ალბათობით ვერ მოესწრება.

მე, მხოლოდ მოკლედ შევეხე სტალინის მეცნიერული ნააზრევის ზოგიერთ მხარეს და ვიმედოვნებ მკითხველი ჩემ ცდას გაგებით მოეკიდება.

მარქსი, რომ ჩვენი, თანამედროვე იყოს, ის ალბათ შექმნიდა მეცნიერულად დასაბუთებულ მსოფლიო ეკონომიკის უნიკალურ მოდელს, რომელიც ბოლოს მოუღებდა ომებს, ადამიანების შიმშილით სიკვდილს, გამონთავისუფლდებოდა ტრილიონომით დოლარი, რომელიც მოხმარდებოდა ადამიანების კეთილდღეობას, ეკოლოგიური პრობლემების მოგვარებას, დედამიწის დაცვას გარე სამყაროდან და ა.შ.

კაცობრიობამ მარქსი მეორე ათასწლეულის ყველაზე გამორჩეულ მეცნიერად დაასახელა, ვინ იცის, იქნებ მესამე ათასწლეულის დასაწყისშიც გამოჩნდეს გენიოსი, რომელიც დედამიწის ეკონომიკური განვითარების ყველასათვის მისაღებ მოდელს შექმნის, ვინ იცის! ადამიანის გონებრივი შესაძლებლობები ხომ ამოუწურავი და სამყაროსათვის უსასრულოა...

p.s. ბატონო ნოდარ, გოლწრფელი მადლობა იმ ნაყოფიერი და სრულყოფილი შრომისათვის, რომელიც თქვენ გასწიეთ ჩემს მიერ დაწერილ სამეცნიერო ნაშრომზე.

მხოლოდ თქვენ, ცნობილ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს შეგიძლიათ, ასე ორიგინალურად შეგვესოთ ჩემს მიერ მოპოვებული მასალა. თქვენი დახმარებით წინამდებარე შრომა ბევრად უფრო საინტერესო გახდა.

*ულრმესი პატივისცემით:
ნაპოლეონ ქარქაშაძე*

სარჩევი

რედაქტორისგან.....	3
შესავალი.....	16
სტალინური ეკონომიკის კლასიფიკაცია	18
ეკონომიკა, დიპლომატია და ომი	30
სახალხო მეურნეობის აღდგენა და ფიქრები მომავალზე.....	33
სტალინის ზოგიერთი ეკონომიკური თეზისები	39
საბჭოთა კავშირი სტალინის ხელმძღვანელობის დროს.....	42
შტრიხები სტალინის ფენომენის შესახებ	47
ბოლოთქმა.....	57